

IZAZOVI I MOGUĆNOSTI RAZVOJA KULTURNOG TURIZMA U GRADU ZADRU

Kasumović, Anamaria

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:641296>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**IZAZOVI I MOGUĆNOSTI RAZVOJA
KULTURNOG TURIZMA U GRADU ZADRU**

Mentor:

Doc.dr.sc. Davorka Mikulić

Student:

Anamaria Kasumović

Split, rujan 2019.

Sadržaj:

1. UVOD.....	1
1.1. Definiranje problema i predmeta rada	1
1.2. Cilj rada	1
1.3. Struktura rada	2
2. KULTURNI TURIZAM	3
2.1. Pojmovno određenje kulturnog turizma.....	3
2.2. Motivacija kulturnog posjeta	4
2.3. Kulturni resursi	6
2.3.1. Materijalna baština.....	7
2.4.2. Nematerijalna baština.....	8
3. ZADAR KAO DESTINACIJA KULTURNOG TURIZMA	10
3.1. Opći podaci o Gradu Zadru	10
3.1.1. Stanovništvo	11
3.1.2. Prometna infrastruktura.....	13
3.1.4. Elektroopskrba.....	14
3.1.5. Opskrba vodom	15
3.1.6. Zbrinjavanje otpadnih voda.....	15
3.2. Gospodarstvo grada Zadra	16
3.3. Kulturni resursi grada Zadra	17
3.3.1. Materijalna kulturna baština.....	17
3.3.2. Nematerijalna kulturna baština.....	25
3.4. Kulturne manifestacije i događanja.....	28
3.5. Izgrađene atrakcije.....	29

3.6. Analiza turističke ponude i potražnje u gradu Zadru	30
3.6.1. Analiza turističke potražnje	30
3.6.2. Analiza turističke ponude	34
3.7. Problemi razvoja kulturnog turizma u gradu Zadru	35
4. SMJERNICE ZA DALJNI RAZVOJ KULTURNOG TURIZMA U GRADU ZADRU	37
4.1. Stvaranje partnerstva između sektora kulture i turizma	37
4.2. Definiranje i vrednovanje identiteta destinacije	37
4.3. Razvoj kulturnih proizvoda, promocija i distribucija	38
4.4. Ulaganje u znanje i ljudske resurse	39
5. ZAKLJUČAK	40
LITERATURA	41
POPIS GRAFIKONA	44
POPIS TABLICA	44
SAŽETAK	45
SUMMARY	45

1. UVOD

1.1. Definiranje problema i predmeta rada

Iako ljudi putuju još od vremena prvih civilizacija iz različitih razloga među kojima su i posjeti kulturno-povijesnim znamenitostima, pojam kulturnog turizma javlja se tek sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Danas je kulturni turizam prepoznat kao selektivni oblik turizma koji nudi jedinstven i autentičan doživljaj posjetiteljima koji na svojem odmoru odlučuju proživjeti povijest, tradiciju i kulturu odabраниh destinacija. Za same destinacije kulturni turizam predstavlja mnogo više od specijalizirane turističke ponude - on služi kao sredstvo identifikacije i valorizacije kulturne baštine, pomaže pri očuvanju i jačanju identiteta lokalne zajednice te predstavlja konkurentsku prednost destinacije. Kultura, na kojoj počiva ovaj selektivni oblik turizma, nije samo umjetnost, odnosno estetski sud izabrane manjine koja je obrazovana kako bi znala cijiniti određene kulturne aktivnosti; ona uključuje život i interese običnih ljudi, građana, seljaka, urođenika i iseljenika, umjetnika i obrtnika.¹ Iako je nekada bila dostupna samo višem sloju stanovništva koje je posjedovalo sredstva za obilazak povijesnih spomenika i građevina, danas kulturu mogu upoznati pojedinci svih društvenih slojeva kroz tradicionalne pjesme, plesove, običaje, posjete muzejima, galerijama i obilaskom kulturnih tura, te kao takva, kultura čini nezaobilazni dio svakog putovanja.

1.2. Cilj rada

Sukladno prethodno definiranom predmetu istraživanja, glavni cilj ovog rada je istražiti mogućnosti za kvalitetan i konkurentan razvoj kulturnog turizma u gradu Zadru te ukazati na moguća rješenja postojećih problema na području kulturnog turizma.

Nadalje, ciljevi rada su:

1. kritički analizirati relevantnu znanstvenu i stručnu literaturu iz područja kulturnog turizma
2. analizirati kulturnu baštinu grada Zadra, dosadašnju valorizaciju te stanje na turističkom tržištu

¹ Jelinčić, D. A., (2008.), Abeceda kulturnog turizma, Zagreb: Meandarmedia, str. 28.

3. ukazati na potrebu očuvanja i održive turističke valorizacije, uzimajući u obzir kvalitetu života lokalne zajednice

4. ukazati na moguća rješenja postojećih problema, prvenstveno koordinacijom sektora kulture i turizma

1.3. Struktura rada

Rad je koncipiran u 5 dijelova, uključujući uvod i zaključak.

U uvodu je definiran predmet rada i ciljevi.

U drugom dijelu pojmovno će se odrediti kulturni turizam kao jedan od selektivnih oblika turizma koji je sve zastupljeniji na turističkom tržištu. Također, pojmovno će se definirati turisti motivirani kulturom te opisati kulturni resursi podijeljeni na materijalnu i nematerijalnu baštinu.

Treći dio rada odnosi se na grad Zadar kao destinaciju kulturnog turizma. U ovom dijelu navode se opći podaci o gradu Zadru, kretanje broja stanovnika, karakteristike infrastrukture i gospodarstva te analiza turističke potražnje i ponude. Također, opisuje se bogata kulturno-povijesna baština koja čini konkurentsku prednost Zadra, ali i problemi sa kojima se susreće destinacija te lokalna zajednica.

U četvrtom dijelu dane su smjernice za daljnji razvoj kulturnog turizma kao svojevrsna rješenja problema spomenutih u prethodnoj cjelini. Naglasak je na koordinaciji sektora kulture i turizma, razvoju kvalitetnih kulturnih proizvoda te ulaganju u znanje i ljudske resurse.

U petom, posljednjem dijelu, iznesen je zaključak o obrađenoj temi.

2. KULTURNI TURIZAM

2.1. Pojmovno određenje kulturnog turizma

Kulturni turizam nije usko definiran pojam, već je shvaćen vrlo široko i uključuje mnoge aspekte života i vidove ljudskih djelatnosti.² Kao što je vidljivo iz samog naziva, kulturni turizam sjedinjuje pojmove kulture i turizma koje uvijek treba promatrati u međusobnom odnosu, a nikako kao zasebne pojave. Bitno je naglasiti kako su i kultura i turizam dinamične pojave koje se konstantno mijenjaju zbog čega je, uz složenost interesa kulturnih turista i različitih resursa koji čine osnovu za razvoj kulturnih proizvoda, otežano odrediti preciznu definiciju kulturnog turizma.

U Europi se najčešće primjenjuje dvostruka definicija Udruženja za turizam i turističku naobrazbu – ATLAS, organizacije koja za potrebe Europske zajednice provodi istraživanja u području kulturnog turizma. Prva definicija je tehnička koja kulturna turistička putovanja određuje kao sva putovanja koja uključuju posjete specifičnim kulturnim atrakcijama, od povijesnih lokaliteta preko umjetničkih i kulturnih manifestacija, do posjeta muzejima i kazalištima, ostvarenim izvan mjesta stalnog boravka. S druge strane, konceptualna definicija definira kulturni turizam kao putovanja osoba izvan mjesta stalnog boravka s ciljem prikupljanja novih informacija i doživljaja kojima zadovoljavaju svoje kulturne potrebe.³ Iako ne postoji jedinstvena definicija kulturnog turizma, većina definicija koja se koristi u literaturi uključuje sljedeće:⁴

- Kulturni je turizam zabavno i edukativno iskustvo koje kombinira umjetnost s prirodnom i društvenom baštinom te poviješću.
- Kulturni je turizam turistički izbor koji educira ljude o aspektima izvedbe, umjetnosti, arhitekture i povijesti koji se odnose na određenu destinaciju.
- Kulturni je turizam putovanje usmjereno prema iskustvu umjetnosti, baštine i posebnih osobina destinacije.

² Jelinčić, D. A., (2008.), Abeceda kulturnog turizma, Zagreb: Meandarmedia, str. 25.

³ Tomljenović, R., Boranić Živoder, S.(2015.): Akcijski plan razvoja kulturnog turizma, str.9.

⁴ Jelinčić, D. A., (2008.), Abeceda kulturnog turizma, Zagreb: Meandarmedia str. 46.

Bez obzira na to o kojoj se definiciji radi, kada se govori o kulturnom turizmu važno je podjednako naglasiti važnost materijalne kao i nematerijalne baštine. Također, razvojem kao i povećanjem potražnje na turističkom tržištu može se primijetiti kako kulturni turizam više nije asocijacija samo za određeni “elitni” sloj stanovništva i visoku kulturu, već obuhvaća sve aspekte određenog društva, tradiciju, običaje te općenito “atmosferu” destinacije.

Međutim, važno je naglasiti kako sami kulturni resursi u destinaciji ne čine ponudu kulturnog turizma. Kako bi kulturni resurs postao kulturni proizvod, potrebno ga je na odgovarajući način valorizirati i zaštititi te na kraju interpretirati i prezentirati posjetiteljima, odnosno kulturni proizvod trebao bi biti formalizirana, pakirana i upravljana prezentacije baštine, umjetnosti ili jedinstvene atmosfere destinacije.⁵ Također, uz samu kulturnu baštinu destinacija treba nuditi i ostale komplementarne sadržaje, uzimajući u obzir kako je kultura ipak za većinu posjetitelja samo usputan proizvod koji im je ponuđen na njihovom putovanju.

Kultura izravno utječe na turizam, a turizam sve više utječe na kulturu stoga je prilikom razvoja kulturnog turizma u destinaciji važno sagledati sve pozitivne i moguće negativne aspekte koje ovaj specifičan oblik turizma može generirati na određenom području. Osim što utječe na produženje turističke sezone i ublažavanje sezonskih koncentracija, kulturni turizam prvenstveno doprinosi zaštiti kulturnih tradicija kao i obogaćivanju kvalitete života u urbanim i ruralnim prostorima.⁶ Iako turizam može stvarati prevelike pritiske na kulturne lokalitete, zanemarivati lokalno stanovništvo te temeljiti ponudu destinacije na “kreiranoj” autentičnosti, kvalitetna interakcija kulture i turizma uglavnom utječe pozitivno na oba sektora. Stoga, da bi se ostvarili pozitivni učinci od iznimne je važnosti održavati uspješno partnerstvo između sektora kulture i turizma. Razvoj treba temeljiti na prepoznavanju zajedničkih interesa i ostvarivanju sinergijskih učinaka kulture i turizma, koji će donijeti koristi i jednom i drugom sektoru, ali i društvenoj zajednici u cjelini.⁷

2.2. Motivacija kulturnog posjeta

U turizmu posjetitelje na putovanja i odmore potiču upravo turistički motivi, koji se mogu definirati na sljedeći način: “Turistički motivi su unutrašnji poticaji čovjeku da se uključi u

⁵ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2003.), Strategija razvoja kulturnog turizma „Od turizma i kulture do kulturnog turizma“, str.7.

⁶ Kombol, Pančić, T., Kulturno nasljeđe i turizam, Radovi zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, br. 16.-17., str. 213.

⁷ Institut za turizam (2015.), Akcijski plan razvoja kulturnog turizma, str. 22.

turističke tokove iz čega slijedi da je turistička motivacija ponašanje čovjeka koji je potaknut tim unutrašnjim pobudama za uključenjem u turističku aktivnost s konačnim ciljem zadovoljenja neke turističke potrebe.”⁸

Međutim, zbog kompleksnosti same definicije kulturnog turizma, otežana je i klasifikacija “kulturnih” turista prema motivima putovanja. Ipak, Strategija razvoja kulturnog turizma nudi sljedeću podjelu:⁹

- **Turisti motivirani kulturom** skupina su koju čini 5-15% turista te oko 5% lokalnih stanovnika. Privlače ih elitna kulturna događanja i turistički paketi te vole da ih se tretira kao posebne goste.
- **Turisti inspirirani kulturom** najveća su skupina u koju spada oko 30% turista i otprilike 15% lokalnih stanovnika. Njih privlače dobro poznati kulturni lokaliteti, atrakcije ili događaji (npr. popularne izložbe). Osjetljivi su na cijenu i traže vrijednost za novac te ih privlače uglavnom dobro reklamirane i popularne predstave, koncerti ili izložbe pa kao takvi imaju uglavnom samo površnu znatiželju za lokalnu kulturu. Kulturne atrakcije posjetit će pod uvjetom da imaju vremena, da su im one lako dostupne te da im nude vrijednost za novac.
- **Turisti privučeni kulturom** čine otprilike 20% turističkog te 20% lokalnog tržišta. Ova skupina ne planira svoj posjet kulturnim atrakcijama, ali će ih posjetiti ako su im ponuđene tijekom njihova boravka. Za turiste privučene kulturom lokalni resursi mogu biti atraktivni pod uvjetom da su na vrijeme dobili informacije o predstavama, izložbama ili kulturnim i povijesnim atrakcijama lokaliteta. Ključni elementi za privlačenje ove skupine turista su marketing u samoj destinaciji, pravovremeno informiranje, dostupnost atrakcije te lakoća rezervacije ulaznica.

Iz navedenoga se može zaključiti kako su kulturni motivi veoma važni jer ne utječu samo na odluke turista koju su primarno motivirani kulturom, već utječu i na motivaciju turista kao dodatni i usputni motivi, čime obuhvaćaju velik dio turističkog tržišta. Prema tome, s obzirom na različite profile turista koji bilo planirano ili slučajno sudjeluju u kulturnom

⁸ Petrić, L. (2006): Osnove turizma, Ekonomski fakultet Split, Split, str. 60.

⁹ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2003.), Strategija razvoja kulturnog turizma „Od turizma i kulture do kulturnog turizma“, str.6.

turizmu destinacije, bitno je da ista razvije adekvatnu ponudu s obzirom na trendove i novonastale potrebe turističkog tržišta.

2.3. Kulturni resursi

Za kulturne resurse može se reći da obuhvaćaju materijalnu i nematerijalnu kulturno-povijesnu baštinu koja se može privesti svrsi u turizmu nekog područja i gospodarski iskoristiti (valorizirati).¹⁰ Ipak, kulturu kao turistički resurs nije tako jednostavno definirati jer je općenito kultura kompleksan pojam kojega je teško jednoznačno odrediti. Različiti autori imaju različite principe definiranja kulture koja je često određena kao sveukupnost materijalnih i duhovnih dobara, etičkih i socijalnih vrijednosti, što ih je stvorilo čovječanstvo ili pak kao ukupnost duhovne, moralne, društvene i proizvodne djelatnosti jednog društva ili epohe. Važno je naglasiti kako kultura kao najvažnije obilježje čovjeka i ljudskog društva nije samo umjetnost, odnosno estetski sud izabrane manjine koja je obrazovana kako bi znala cijiniti određene kulturne aktivnosti; ona uključuje život i interese običnih ljudi, građana, seljaka, urođenika i useljenika, umjetnika i obrtnika.¹¹ Upravo zbog toga, kultura je iznimno važan turistički resurs za svaku destinaciju jer ona predstavlja identitet zemlje i naroda kojeg treba očuvati i njegovati prvenstveno zbog lokalnog stanovništva, ali se na kvalitetan način može valorizirati i interpretirati i za turističke svrhe.

Kada se govori o kulturi koja je sačuvana, odnosno naslijeđena od prošlih vremena, najčešće se spominje pojam kulturne baštine. Iako je kulturna baština pojam koji je uži od same kulture, također postoji velik broj različitih definicija koje daju svoj opis ove sintagme. Kulturna baština, materijalna i nematerijalna, zajedničko je bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njena zaštita jedan je od važnih čimbenika za prepoznavanje, definiranje i afirmaciju kulturnog identiteta.¹² Upravo je kulturna baština resurs na kojem počiva kulturni turizam, a kao što je vidljivo iz definicije, dijeli se na materijalnu i nematerijalnu.

¹⁰ Panenić, T. (2013.), Od resursa do kulturnih turističkih proizvoda, Wine tour projekt, Osijek, str. 5.

¹¹ Jelinčić, D. A., (2008.), Abeceda kulturnog turizma, Zagreb: Meandarmedia, str. 28.

¹² Ministarstvo kulture, dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6> [5.6. 2019.]

2.3.1. Materijalna baština

Materijalna, fizička ili opipljiva kulturna baština sastoji se od nepokretne i pokretne kulturne baštine.

Nepokretno kulturno dobro može biti:¹³

- grad, selo, naselje ili njegov dio,
- građevina ili njezini dijelovi, te građevina s okolišem
- elementi povijesne opreme naselja
- područje, mjesto, spomenik i obilježje u svezi s povijesnim događajima i osobama
- arheološko nalazište i arheološka zona, uključujući i podvodna nalazišta i zone
- područje i mjesto s etnološkim i toponimskim sadržajima
- krajolik ili njegov dio koji sadrži povijesno karakteristične strukture, koje svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru
- vrtovi, perivoji i parkovi
- tehnički objekt s uređajima i drugi slični objekti

Osim iznad navedene podjele, nepokretna kulturna baština dijeli se na graditeljsku baštinu, arheološku baštinu i kulturne krajolike.¹⁴ Graditeljsku baštinu čine pojedinačne građevine ili kompleksi građevina te kulturno-povijesne cjeline dok se arheološka baština sastoji od arheoloških zona i lokaliteta te pojedinačnih arheoloških spomenika.

Pokretno kulturno dobro može biti:¹⁵

¹³ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara ([NN 69/99](#), [NN 151/03](#); [NN 157/03](#) Ispravak, [NN 87/09](#), [NN 88/10](#), [NN 61/11](#), [NN 25/12](#), [NN 136/12](#), [NN 157/13](#), [NN 152/14](#), [44/17](#) i [90/18](#))

¹⁴ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske: Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine republike hrvatske za razdoblje 2011.–2015.

¹⁵ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara ([NN 69/99](#), [NN 151/03](#); [NN 157/03](#) Ispravak, [NN 87/09](#), [NN 88/10](#), [NN 61/11](#), [NN 25/12](#), [NN 136/12](#), [NN 157/13](#), [NN 152/14](#), [44/17](#) i [90/18](#))

- zbirka predmeta u muzejima, galerijama, knjižnicama i drugim ustanovama, kao i u 1 drugim pravnim osobama te državnim i upravnim tijelima uključujući i kod fizičkih osoba
- crkveni inventar i predmeti
- arhivska građa, zapisi, dokumenti, pisma i rukopisi
- filmovi, arheološki nalazi, antologijska djela likovnih i primijenjenih umjetnosti i dizajna
- etnografski predmeti, stare i rijetke knjige, novac, vrijednosni papiri, poštanske marke i druge tiskovine
- dokumentacija o kulturnim dobrima, kazališni rekviziti, skice, kostimi i sl.
- uporabni predmeti (namještaj, odjeća, oružje i sl.), prometna i prijevozna sredstva i uređaji, predmeti koji su značajna svjedočanstva razvitka znanosti i tehnologije

Pokretna kulturna baština sistematski se može podijeliti i na **muzejsku baštinu, arhivsku građu i knjižničnu baštinu.**¹⁶

2.4.2. Nematerijalna baština

Nematerijalna kulturna baština, osim što svjedoči o povijesti, tradiciji i kulturi određenog područja i naroda, izrazito je važan čimbenik očuvanja i jačanja kulturnog identiteta zajednice. Očuvanjem nematerijalne kulturne baštine promiče se, podupire i razvija kulturna raznolikost te ljudska kreativnost.¹⁷

Iako su pojedinci sudjelovali u stvaranju nematerijalne baštine još od vremena prvih civilizacija, termin “nematerijalna kulturna baština” prvi put se službeno koristi tek 1982. godine u sklopu UNESCO-ovog sastanka, a uže je definiran 2003. godine u Konvenciji za

¹⁶ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske: Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine republike hrvatske za razdoblje 2011.–2015.

¹⁷ Jelinčić, D. A., (2008.), Abeceda kulturnog turizma, Zagreb: Meandarmedia, str. 33.

očuvanje nematerijalne kulturne baštine.¹⁸ Nematerijalna ili kako se ponekad naziva, “živuća kulturna baština”, jednako je vrijedan dio baštine kao i onaj materijalan, fizički ili opipljiv. Kao što je navedeno u definiciji, ona se prenosi iz generacije u generaciju, a istovremeno je neprestano obnavljaju društvo i zajednica u procesima povijesnog, kulturološkog i socijalnog razvoja. Nematerijalna kulturna dobra mogu biti:¹⁹

- jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta
- folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote
- tradicijska umijeća i obrti

U današnjem globaliziranom i ubrzanom svijetu, mnogi oblici kulturne baštine, kako materijalne tako i nematerijalne, u opasnosti su od zaborava, ugroženi standardizacijom, oružanim sukobima, turizmom, industrijalizacijom, ruralnim egzodusom, migracijama i uništenjem okoliša.²⁰ Turizam, iako najčešće doprinosi očuvanju i valorizaciji naslijeđa, nažalost može biti i sredstvo degradacije baštine. Upravo iz tog razloga, prilikom razvoja kulturnog turizma, destinacije bi se trebale voditi mišlju da bez obzira na prihode, rastuće brojke gostiju i povećanu atraktivnost ne ugroze autohtonost, običaje i tradiciju koja mjesta bogata kulturnim resursima i čine posebnima i zanimljivima.

¹⁸ Hrovatin, M. (2012.), Procesi očuvanja i popisivanja nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, (36), str. 125., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/129558> [6.6. 2019.]

¹⁹ Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara ([NN 69/99](#), [NN 151/03](#); [NN 157/03](#) Ispravak, [NN 87/09](#), [NN 88/10](#), [NN 61/11](#), [NN 25/12](#), [NN 136/12](#), [NN 157/13](#), [NN 152/14](#), [44/17](#) i [90/18](#))

²⁰ Carek, R. (2004.), Nematerijalna kulturna baština: UNESCO i njegova uloga, *Informatica museologica*, 35(3-4), str. 69. dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/140322> [6.6. 2019.]

3. ZADAR KAO DESTINACIJA KULTURNOG TURIZMA

3.1. Opći podaci o Gradu Zadru

Grad Zadar predstavlja urbano, kulturno, gospodarsko i razvojno središte Zadarske županije. Peti je grad po veličini u RH i treći na Jadranu, što ga čini jednim od važnih urbanih središta Jadranske regije.²¹ Zadar se u povijesti prvi put javlja u 4. st. pr. Kr. kao naselje ilirskog plemena Liburna – prvotno se spominje se oblik imena Jader, a grad kroz povijest mijenja ime u Idassa (grčki izvor), Jadera (rimski izvor), Diadora, Zara (iza vladavine Venecije i kasne Italije) do današnjeg imena Zadar. Ovaj grad star tri tisuće godina kroz dugu povijest bio je više puta rušen, pljačkan i razaran, no zahvaljujući naporima lokalnog stanovništva kao i različitim vlastima, uvijek se uspješno oporavljao. Danas je grad Zadar sačuvani spomenik različitih povijesnih vremena i kultura, koje su postavile granice i vidljive konture njegova urbana izgleda, a kao i tijekom minulih stoljeća burne povijesti čuvaju ga i dalje njegova četiri sveca zaštitnika - Sv. Krševan, Sv. Šime, Sv. Stošija i Sv. Zoilo.²²

Zahvaljujući povoljnom zemljopisnom položaju, grad Zadar je kroz povijest imao veliku prometnu važnost koja i danas predstavlja njegovu konkurentsku prednost. Smješten na središnjem dijelu istočne obale Jadranskog mora, Zadar, zahvaljujući povoljnom položaju kao i blagoj mediteranskoj klimi, tijekom cijele godine razvija pomorski promet. Također, izrazito razvedena obala, otoci i netaknuta priroda privlače brojne nautičare na ovo područje²³, ali i pružaju mogućnost gospodarskog kao i turističkog iskorištavanja.²⁴ Kopneno zaobalje čini prostrani prostor Ravnih Kotara, koji Zadru omogućava nesmetano prostorno širenje, po čemu se razlikuje od većine drugih primorskih gradova Hrvatske. Osim mogućnosti širenja, zadarsko zaleđe neusporedivo je plodnije od krševitog planinskog pojasa koji se proteže uzduž Jadrana, pa je pogodno za uzgoj različitih kultura.²⁵ Kopnena površina Grada Zadra prostire se na 194km², a naselja u sklopu Grada su: Babindub, Brgulje, Crno, Ist, Kožino, Mali Iž, Molat,

²¹ Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., (2013), Strategija razvoja grada Zadra 2013. – 2020., str. 5., dostupno na: <https://www.zadra.hr/wp-content/uploads/2013/01/Strategija.pdf> [13.6. 2019.]

²² Turistička zajednica grada Zadra (2019.), Povijest, dostupno na: <https://www.zadar.travel/hr/o-zadru/povijest#.XQII4j7TIU> [13.6. 2019.]

²³ Lučka uprava Zadar, Zadar, dostupno na: <http://www.port-authority-zadar.hr/zadar.php> [13.6. 2019.]

²⁴ Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., (2013), Strategija razvoja grada Zadra 2013. – 2020., str. 13., dostupno na: <https://www.zadra.hr/wp-content/uploads/2013/01/Strategija.pdf> [13.6. 2019.]

²⁵ Balog Z., (2018.), Zadar – Tisućljetna metropola istočne obale Jadrana, Križevci: Veda d.o.o., str. 9.

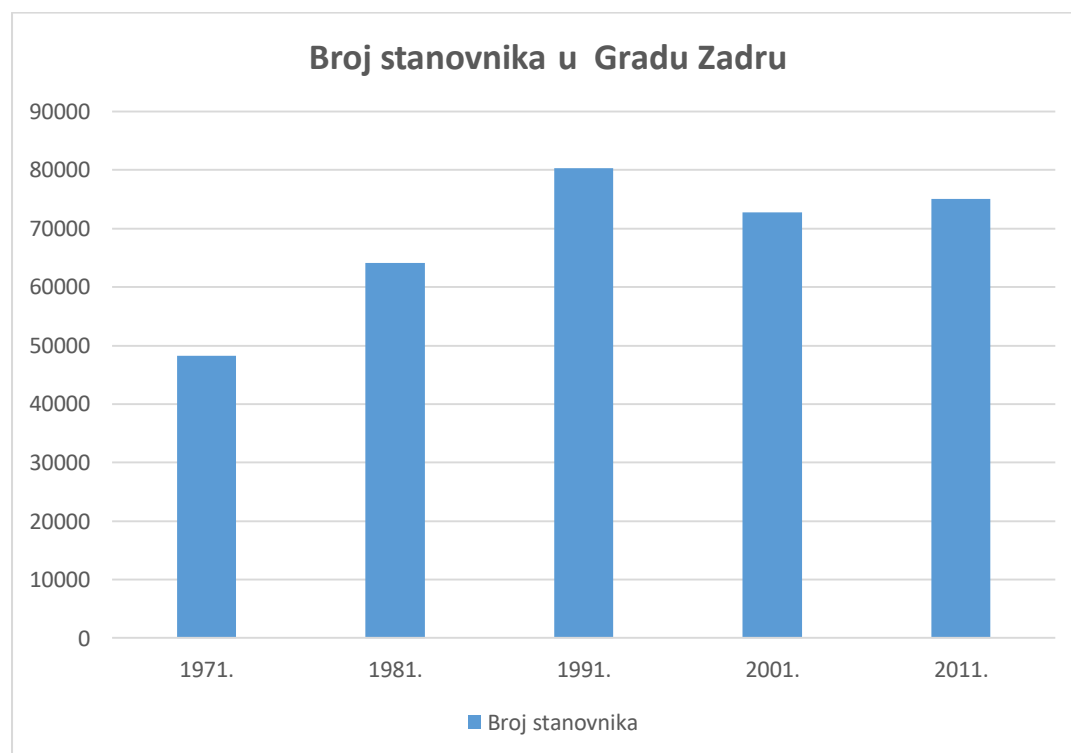
Olib, Petrčane, Premuda, Rava, Silba, Veli Iž, Zadar i Zapuntel. Spomenuta naselja su razvrstana u tri prostorno razvojne cjeline:²⁶

- obalni pojas - Zadar, Kožino, Petrčane
- zaobalje - Babindub, Crno
- otoci - Olib, Silba, Premuda, Škarda, Ist, Molat, Iž, Rava

3.1.1. Stanovništvo

Prema posljednjem popisu iz 2011. godine grad Zadar broji 75 062 stanovnika, odnosno bilježi rast s obzirom na 2001. godinu za 3,22% kada je broj stanovnika iznosio 72 718 stanovnika.

Grafikon 1: Broj stanovnika u Zadru u razdoblju od 1971. – 2011. godine

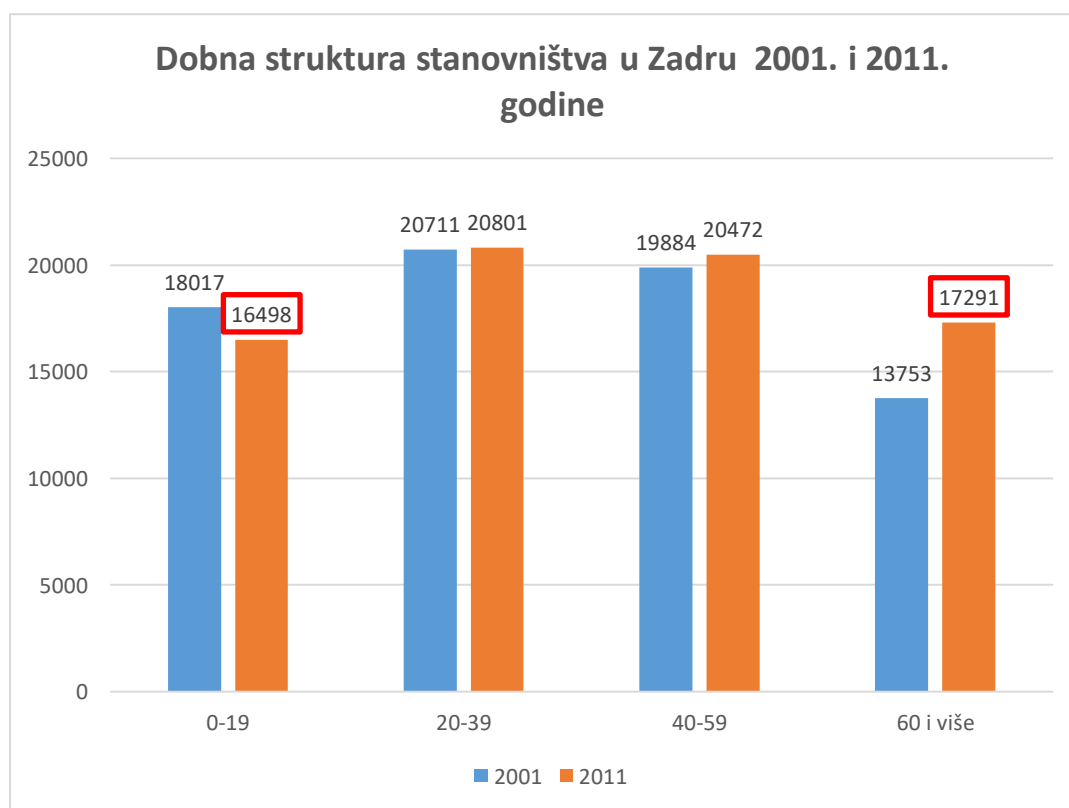

Izvor: Vlastita obrada prema podacima Državnog zavoda za statistiku

²⁶ Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., (2013), Strategija razvoja grada Zadra 2013. – 2020., str. 13., dostupno na: <https://www.zadra.hr/wp-content/uploads/2013/01/Strategija.pdf> [13.6. 2019.]

Broj stanovnika eksponencijalno raste u razdoblju od 1971. do 1991. godine. Zbog nadolazećih ratnih zbivanja, točnije migracijskih procesa uzrokovanih ratnim posljedicama, smanjuje se broj stanovnika od 1991. do 2001. godine. Međutim, već na sljedećem popisu 2011. godine uočljiv je oporavak i rast broja stanovnika od 3,2%, koji nije karakterističan za ostatak RH.²⁷ Također je važno napomenuti kako prikazani rast broja stanovnika nije podjednako raspoređen na području Grada Zadra jer su do 2011. godine zaobalna naselja i otoci bilježili kontinuirani pad stanovništva zbog negativnih demografskih procesa, emigracija i negativnog prirodnog prirasta. Međutim 2011. godine dolazi do smanjenja takvog negativnog trenda na području otoka jer je ukupni porast ipak veći od pada broja stanovnika.

Grafikon 2: Dobna struktura stanovništva u Zadru 2001. i 2011. godine

Izvor: Vlastita obrada prema podacima Strategije razvoja grada Zadra 2013 - 2020

Kao što se može vidjeti iz grafikona, promjene u dobnoj strukturi stanovništva u Zadru prikazuju smanjenje mladog stanovništva za 8,43% te porast udjela starijeg stanovništva za čak 20,46% što ukazuje na starenje stanovništva grada. Ovom negativnom trendu koji je prisutan i na nacionalnoj razini svjedoči i prosječna starost stanovništva Zadra koja je 2001. godine bila

²⁷ Ibidem, str. 16.

38,1 godinu dok je u 2011. prosječna starost iznosila 40,8 godina. Ipak, podaci ukazuju kako je stanovništvo Zadra mlađe od prosjeka RH. Izrazito nepovoljna situacija prevladava na području otoka na kojima mlado stanovništvo zauzima manje od 6%, dok starijeg stanovništva ima čak deset puta više, odnosno preko 60% ukupnog stanovništva.²⁸

Iako se ukupno gledajući Grad Zadar od 2001. godine pozitivno razvija i raste, postoji veliki kontrast između samog grada te razvijenih obalnih naselja i otočnih područja i zaobalnih naselja. Kvalitetnim strategijama razvoja kao i različitim poticajnim mjerama moguće je popraviti stanje i u manje razvijenim dijelovima u kojima se nalaze brojne prirodne i kulturne znamenitosti te valorizacijom navedenih resursa osigurati poboljšanje svakodnevnog života lokalne zajednice.

3.1.2. Prometna infrastruktura

Područje Grada Zadra ima povoljan geoprometni položaj u kopnenom, morskom i zračnom prometu, dok povezivanje dalmatinskog priobalja s unutrašnjošću Primorske i Gorske Hrvatske ima važnost na nacionalnoj razini. Kroz šire područje Zadra prolazi autocesta A1 koja povezuje sjeverne i južne dijelove Republike Hrvatske te dva najveća hrvatska grada – Zagreb i Split, a ima i spoj prema Rijeci. S navedene autoceste postoje dva izlaza: sjeverni (Zadar 1) koji se spaja s državnom cestom D8 i vodi do samog grada te južni (Zadar 2) koji kroz općine Zemunik Donji i Bibinje vodi do grada Zadra. Uz autocestu A1, veliku važnost ima Jadranska magistrala, odnosno državna cesta D8, koja povezuje sva važnija naselja na hrvatskoj obali od Rijeke do Dubrovnika.

Željeznički promet se na zadarskom području odvijao do 2014. godine, kada je zatvorena željeznička pruga Knin-Zadar zbog remonta, a putnički promet se odvija autobusima između željezničkih kolodvora.²⁹

Zahvaljujući zračnoj luci Zadar koja je smještena u općini Zemunik Donji, sam grad kao i šire područje ostvaruje dobru zračnu povezanost sa čak 35 gradova diljem Europe te Zagrebom i Pulom na području RH.³⁰

²⁸ Strategija razvoja urbanog područja Zadra 2014. – 2020. (2016.), Urbanex d.o.o., str.28. dostupno na: <http://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Strategija%20razvoja%20urbanog%20podrucja%20Zadra%202014.%20-%202020..pdf> [15.6. 2019.]

²⁹ Ibidem, str.7.

Pomorski promet odvija se preko putničke luke na Poluotoku, novootvorene trajektne luke u Gaženici i teretnoj luci Gaženica. Nova luka Gaženica brzom cestom direktno je povezana s autocestom A1, a prednost njene izgradnje je smanjenje pritiska putničkih brodova na povijesnu jezgru Zadra. Infrastruktura luke, osim odvijanja redovnih brodskih linija, omogućuje i prihvat najvećih putničkih brodova na kružnim putovanjima.³¹

3.1.3. Promet u mirovanju

Sve javne površine koje služe kao parkirališna mjesta pod naplatom u gradu Zadru, regulirane su od strane tvrtke koncesionara „Obale luke i lučice d.o.o.“ koja je osnovana u svrhu gospodarenja i održavanja javnih površina namijenjenih smještaju motornih vozila i brodica.³² Zadar ne posjeduje garaže kojima upravlja Grad Zadar, već su one u privatnom vlasništvu te se u cijelosti ili djelomično koriste kao javne dok su sve ostale javne garaže su uglavnom dostupne u sklopu trgovačkih centara. Informacije o parkirnim mjestima kao i cijene mogu se lako provjeriti na stranicama tvrtke „Obale luke i lučice d.o.o.“³³ S obzirom na to da u ljetnim mjesecima broj vozila nadmašuje broj parkirnih mjesta, još u 2014. godini donesena je Odluka o organizaciji i načinu naplate parkiranja u Gradu Zadru, koja je ove godine izmijenjena i nadopunjena kako bi se pronalazak parkirnih mjesta olakšao ponajprije lokalnom stanovništvu, ali i kako bi se smanjili pritisci na povijesnu jezgru grada.³⁴

3.1.4. Elektroopskrba

Područje grada Zadra relativno je dobro pokriveno električnom mrežom koja potrošačima omogućava sigurnu i stabilnu opskrbu električnom energijom. Međutim, nužno je planiranje novih objekata za potrebe elektroopskrbe sukladno rastu i razvoju grada,. Pokrivenost Grada Zadra javnom rasvjetom uglavnom je zadovoljavajuća, iako također postoji potreba ulaganja u

³⁰ Zračna luka Zadar (2019.), Destinacije, dostupno na: <https://www.zadar-airport.hr/en/business> [15.6. 2019.]

³¹ Lučka uprava Zadar (2019.), Putnička luka Gaženica., dostupno na: <http://www.port-authority-zadar.hr/nova.php> [15.6. 2019.]

³² Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., (2013), Strategija razvoja grada Zadra 2013. – 2020., str. 30., dostupno na: <https://www.zadra.hr/wp-content/uploads/2013/01/Strategija.pdf> [16.6. 2019.]

³³ Obala i lučice d.o.o. Zadar, O nama, dostupno na: <http://oil.hr/obala-lucice> [16.6. 2019.]

³⁴ Grad Zadar, Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o organizaciji i načinu naplate parkiranja u Gradu Zadru, dostupno na: <http://www.grad-zadar.hr/vijest/savjetovanja-s-javnoscju-75/o-d-l-u-k-a-o-izmjenama-i-dopunama-odluke-o-organizaciji-i-nacinu-naplate-parkiranja-u-gradu-zadru-5110.html> [16.6. 2019.]

sustav javne rasvjete, pogotovo u rubnim dijelovima grada.³⁵ Grad Zadar upravlja sustavom električne javne rasvjete koji broji oko 12.106 rasvjetnih tijela (svjetiljki) i 12.984 izvora svjetlosti (žarulja).³⁶ Problemi koji se javljaju kod ovakvog sustava su tehnološka zastarjelost i neučinkovitost, ali i svjetlosno zagađenje koje ugrožava okoliš. Održavanje javne rasvjete podijeljeno je po različitim gradskim zonama, a za popravke kvarova zadužene su specijalizirane tvrtke.

3.1.5. Opskrba vodom

Grad Zadar pitkom vodom se opskrbljuje iz lokalnih izvorišta te rijeke Zrmanje. Redovita testiranja vode provode se u laboratorijima Vodovoda d.o.o. te se na temelju pregleda već godinama zaključuje kako je voda u gradu kvalitetna i zdravstveno ispravna. Dakle, podzemne vode su u relativno dobrom stanju, iako postoje izuzeci kao što je izvor Vruljica u Zadru, područje onečišćeno različitim antropogenim utjecajima.³⁷ Ipak, značajan problem predstavlja dostupnost pitke vode na otocima, gdje se stanovnici opskrbljuju vodom u obliku kišnice ili je u većini slučajeva kupuju, s obzirom na to da voda na otocima uglavnom nije ispravna za piće.

3.1.6. Zbrinjavanje otpadnih voda

Zbrinjavanje otpadnih voda na području grada Zadra je zadovoljavajuće. Prema posljednjim podacima u Zadru je izgrađeno otprilike 150 km cjevovoda, 12 crpnih postaja, uređaj za pročišćavanje otpadnih voda "Centar", uređaj za pročišćavanje otpadnih voda "Borik", podmorski ispus "Centar", "Borik" i "Kolovare", a planira se i izgradnja sekundarne mreže odvodnje po udaljenim četvrtima grada.³⁸ Kao i sa pitkom vodom, problem zbrinjavanja otpadnih voda prisutan je na otocima zbog nepostojanja vodoopskrbnog sustava. Posljedično

³⁵ Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA nova, (2016.), Strategija razvoja urbanog područja Zadra 2014. – 2020., Urbanex, str.52. dostupno na: <http://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Strategija%20razvoja%20urbanog%20podrucja%20Zadra%202014.%20-%202020..pdf> [16.6. 2019.]

³⁶ Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., (2013), Strategija razvoja grada Zadra 2013. – 2020., str. 26., dostupno na: <https://www.zadra.hr/wp-content/uploads/2013/01/Strategija.pdf> [16.6. 2019.]

³⁷ Ibidem, str. 34.

³⁸ Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA nova, (2016.), Strategija razvoja urbanog područja Zadra 2014. – 2020., Urbanex, str. 50.-51. dostupno na: <http://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Strategija%20razvoja%20urbanog%20podrucja%20Zadra%202014.%20-%202020..pdf> [16.6. 2019.]

dolazi do zagađenja okoliša jer se otpadne vode skupljaju u septičkim jamama koje su često propusne pa otpadne vode završavaju najprije u tlu, a zatim se izlijevaju u more.

3.2. Gospodarstvo grada Zadra

Do Domovinskog rata Zadar je bio jedan od najrazvijenijih gradova u RH koji je svoje gospodarstvo temeljio na različitim djelatnostima poput brodarstva, riboprerađivačke, metaloprerađivačke, tekstilne, kemijske i ostalim industrijama. Upravo zbog ovako raznoliko razvijenog gospodarstva, za razliku od većine ostalih gradova koje je karakteriziralo monokulturno gospodarstvo, grad Zadar relativno se brzo oporavio nakon šteta koje su nastale u devedesetim godinama. U nadolazećem razdoblju došlo je do realizacije raznih projekata, jačanja infrastrukture, izgradnje turističkih objekata, stambenih i poslovnih zgrada, novih trgovačkih centara te općenito do obnove cjelokupne javne prometne i društvene infrastrukture. Nažalost ovo pozitivno razdoblje rasta i jačanja gospodarstva zaustavljeno je 2008. godine kao posljedica globalne financijske krize koja se odrazila i na grad Zadar. Dolazi do pada zaposlenosti, broj poduzetnika i prihodi stagniraju te značajno opadaju investicije. Kriza je najviše pogodila djelatnosti ugostiteljstva, prerađivačku industriju te posebice građevinski sektor upravo zbog nedostatka investicija, odnosno nestajanja poslova u ovoj djelatnosti.

Danas grad Zadar i okolica žive na moru i od mora, od tzv. “plave ekonomije” koju čine turizam, pomorski promet i marikultura. Navedene djelatnosti imaju poseban značaj za razvoj zadarskog područja te čine visok udio na državnoj razini. Strukturu gospodarstva Zadarske županije prema ukupnom prihodu, uz ostale djelatnosti, dominantno čine: trgovina, prerađivačka industrija, turizam, ribarstvo i marikultura, te brodarstvo.³⁹ Zahvaljujući povoljnom geografskom položaju i ulaganju u prometnu infrastrukturu, veliki potencijal Zadra kao i cijele županije može se ostvariti upravo u turizmu te djelatnostima koje ga nadopunjuju. Osim razvoja turizma, povoljan položaj omogućuje gradu Zadru i nesmetano širenje na područje Ravnih Kotara, koje nudi mogućnost za ulaganje u poljoprivredni sektor.

³⁹ Hrvatska gospodarska komora, Gospodarski profil zadarske županije (2019.), dostupno na: <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-zadar/gospodarski-profil-zadarske-zupanije> [17.6. 2019.]

3.3. Kulturni resursi grada Zadra

Osnovna turistička ponuda grada Zadra, osim “sunca i mora”, počiva upravo na mnogobrojnim kulturnim resursima koji svjedoče o dugoj i burnoj povijesti ovog relativno malog grada. Prije nego što upoznaju sva materijalna i nematerijalna blaga koje Zadar skriva, brojni turisti oduševljeni su specifičnim urbanističkim izgledom kojeg karakterizira sačuvani rimski raspored ulica, brojne kulturno-povijesne građevine te specifičan fortifikacijski sustav, odnosno poznati zadarski bedemi iz 16. stoljeća. Cijeli grad bio je omeđen bedemima, ali je sjeverozapadni dio srušen u 19. st. gdje je uređena današnja zadarska riva - Obala Petra Krešimira IV. koja je mnogim posjetiteljima, kao i lokalnom stanovništvu, jedna od glavnih asocijacija na Zadar. Dio bedema koji se ističe svojom prepoznatljivošću i atraktivnošću zasigurno su Kopnena vrata na “Foši” iz 1543. godine, djelo poznatog talijanskog renesansnog arhitekta Michelea Sanmichelija koji je i zadao osnovni smjer gradskih zidina.

Kulturna baština grada Zadra unutar samih bedema kao i na obližnjim područjima za potrebe ovog rada biti će opisana kao materijalna i nematerijalna.

3.3.1. Materijalna kulturna baština

Materijalna kulturna baština, pokretna ili nepokretna, od velikog je značaja za sam grad i lokalno stanovništvo jer svjedoči o bogatoj povijesti i gradi identitet područja, ali isto tako predstavlja osnovni resurs za razvoj kulturnog turističkog proizvoda. Grad Zadar obiluje materijalnom kulturnom baštinom pa se tako danas u staroj jezgri mogu vidjeti ostaci građevina iz različitih umjetničkih razdoblja, od rimskog doba preko srednjeg vijeka pa sve do modernog graditeljstva. Važnost materijalne kulturne baštine grada Zadra potvrđena je na međunarodnoj razini 2017. godine uvrštavanjem zadarskih bedema na UNESCO-ov popis svjetske kulturne baštine.⁴⁰ Međutim, osim ovog prestižnog priznanja, o bogatstvu grada kulturnom baštinom svjedoči i 51 dobro upisano u Registar kulturnih dobara RH⁴¹ samo na užem području grada, bez susjednih naselja, te se o svakom od njih može ispričati posebna, jedinstvena priča kojom se Zadar ponosi. Iako je svako kulturno dobro vrijedno spomena i pažnje, za potrebe ovog rada biti će opisana samo pojedina dobra razvrstana u sljedeće kategorije:

⁴⁰ UNESCO World Heritage Centre, Venetian Works of Defence between the 16th and 17th Centuries: Stato da Terra – Western Stato da Mar, dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/list/1533> [25.6. 2019.]

⁴¹ Ministarstvo kulture RH: KULTURNA BAŠTINA: Registar kulturnih dobara, dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212> [25.6. 2019.]

- **Sakralna baština**
- **Arheološki lokaliteti, civilne građevine i trgovi**
- **Muzeji i galerije**

Sakralna baština

Na relativno malom području gradske jezgre, ili kako stanovnici kažu na području Poluotoka, nalaze se brojne crkve koje su stotinama godina služile za održavanje vjerskih običaja te pružale snagu i nadu narodu u vrijeme različitih nemira i razaranja.

Posebno se ističe **crkva sv. Donata**, po mnogima simbol grada Zadra i jedan od najprepoznatljivijih kulturnih spomenika. Prema predaji, dao ju je izgraditi zadarski biskup Donat u 9. st. te je izvorno bila posvećena Svetom Trojstvu. Crkva se nalazi na području rimskog foruma, a po tipu gradnje može se svrstati od ranobizantskog do karolinškog razdoblja.⁴² Već dugo vremena crkva je izvan sakralne funkcije pa se u njejoj unutrašnjosti od 1893. do 1954. godine nalazio Arheološki muzej. Zbog izvanrednih akustičnih karakteristika, danas se njezin prostor koristi za različite glazbene programe, od kojih se ističu poznate Glazbene večeri u Sv. Donatu.

U neposrednoj blizini crkve sv. Donata nalazi se zadarska **katedrala sv. Stošije** (Anastazije), izgrađena u romaničkom stilu tijekom 12. i 13. st. na mjestu ranije manje starokršćanske bazilike.⁴³ Po predaji bazilika je bila posvećena sv. Petru, a kad je zadarski biskup Donat početkom 9. st. dobio od bizantskog cara Nikifora moći, odnosno pepeo srijemske mučenice Stošije, bazilika je dobila njezino ime. Sarkofag u kojemu se čuvaju zemni ostatci sv. Stošije čuva se u katedrali na oltaru u sjevernoj apsidi.⁴⁴

Zajedno sa katedralom sv. Stošije **crkva sv. Krševana** čini najznačajniji primjer romaničke umjetnosti u graditeljstvu Dalmacije te predstavlja visoku razvijenost Zadra u 12.st. o čemu

⁴² Travirka A. (2013.), Zadar - povijest, kultura, umjetnička baština; Forum, Zadar, str. 31.-33.

⁴³ Ibidem, str. 33.

⁴⁴ Zadarska nadbiskupija, Kulturno-povijesna baština, Katedrala svete Stošije, dostupno na: <http://www.zadarskanadbiskupija.hr/?p=3935> [25.6. 2019.]

svjedoče brojne isprave i pisane umjetnine koje su nastale upravo u skriptoriju ove crkvice.⁴⁵ Ova, prema mnogima najljepša romanička bazilika na tlu Hrvatske, najprije je izgrađena u 10.st., a temeljito pregrađena oko 1175., u sklopu zadarskog benediktinskog samostana čiji su pokrovitelji bili moćna obitelj Madijevaca.⁴⁶ U dnu bazilike nalazi se vrijedan barokni oltar iz 1701. s bijelim mramornim kipovima zadarskih zaštitnika Sv. Šimuna, Sv. Krševana, Sv. Stošije i Sv. Zoila, koji je izgrađen kao ispunjenje zavjeta građana Zadra protiv kuge.⁴⁷

Ženski **benediktinski samostan sv. Marije** iz 1066. godine nalazi se uz **crkvu sv. Marije** na istočnoj strani nekadašnjeg rimskog foruma. Samostan je uz već postojeću crkvu osnovala zadarska opatica Čika, sestra hrvatskog kralja Petra Krešimira IV. Nakon njene smrti, o samostanu se brinula njezina nasljednica, kći Vekenega koja je od novog kralja Kolomana uspjela dobiti novčana sredstva da podigne samostansku vijećnicu te veleban romanički zvonik na kojemu je na četiri kapitela uklesano Kolomanovo ime.⁴⁸

Crkva sv. Šimuna Bogoprimatea, poznatija samo kao crkva sv. Šime, već stoljećima služi za održavanje misnih slavlja koji privlače ne samo Zadrane, već i vjernike iz čitave nadbiskupije kao, ali i brojne posjetitelje. Na glavnom oltaru crkve nalazi se najvrjednije djelo srednjovjekovne zlatarske umjetnosti u Hrvatskoj - škrinja sv. Šimuna u kojoj je sačuvano mumificirano tijelo Sv. Šimuna, zadarskog sveca zaštitnika.⁴⁹ Osim iznimne vjerske i umjetničke vrijednosti, na škrinji se nalaze prikazi svakodnevnog života na tržnici, zadarske nošnje te pojedinih dijelova grada.

Crkva sv. Frane zanimljiva je jer se radi o najstarijoj dalmatinskoj crkvi izgrađenoj u gotičkom stilu (1283.).⁵⁰ Odmah uz crkvu nalazi se i samostan, u kojemu se prema predaji sklonio sv. Franjo Asiški za vrijeme boravka u Zadru. Samostan je kroz dugi niz godina bio žarište duhovnog života u Zadru, gdje je djelovalo i Visoko franjevačko učilište. U vrijeme renesanse dolazi do značajnih promjena u kojima su sudjelovali poznati majstori Juraj

⁴⁵ TZ grada Zadra, povijesni spomenici, Crkva sv. Krševana, dostupno na: <https://www.zadar.travel/hr/vodic/povijesni-spomenici/22-05-2007/crkva-sv-krsevana#.XXC6-ygzbiU> [25.6. 2019.]

⁴⁶ Balog Z., (2018.), Zadar – Tisućljetna metropola istočne obale Jadrana, Križevci: Veda d.o.o., str. 35.

⁴⁷ Zadarska nadbiskupija, Kulturno-povijesna baština, Crkva svetog Krševana, dostupno na: <http://www.zadarskanadbiskupija.hr/?p=3948> [26.6. 2019.]

⁴⁸ Travirka A. (2013.), Zadar - povijest, kultura, umjetnička baština; Forum, Zadar, str. 41.- 42.

⁴⁹ Ibidem, str. 87.

⁵⁰ Ibidem, str. 64.

Dalmatinac i Nikola Firentinac. Posebno treba istaknuti sakristiju crkve u kojoj je 1358. godine sklopljen Zadarski mir kojim su se Mlečani odrekli svojih prava na Dalmaciju.⁵¹

Crkva sv. Ilije Proroka pravoslavna je crkva koja se nalazi na rimskom kapitoliju. Sagrađena je krajem 16. st. za potrebe grčkih pomoraca i trgovaca, a u 18. st. nadograđena je u kasnobaroknom stilu i dana na uporabu srpskoj zajednici.⁵² U njoj se čuva bogata zbirka ikona koju sačinjavaju različiti eksponati nastali u povijesnom razdoblju od 15. do 19. st.⁵³

Crkva sv. Mihovila potječe iz 12. stoljeća, a krajem 14. st. pregrađena je u gotičkom stilu. Pročelje crkve karakteristično je po reljefno ukrašenom gotičkom portalu, a u njezinoj unutrašnjosti nalazi se drevno oslikano raspelo iz 13. stoljeća.⁵⁴ U samostanu je smještena manja zbirka umjetnina koja sadržava vrijedne slike.

Gotička **crkva sv. Dominika** nalazi se zapadno od Kopnenih vrata, a u sklopu samostana je djelovalo i prvo sveučilište koje se spominje još davne 1396. godine.⁵⁵ **Crkva Gospe od Zdravlja** podignuta je u 18. stoljeću u baroknom stilu na mjestu starije crkve, kao mauzolej nadbiskupa Zmajevića. Zadrani pridaju veliku važnost ovoj crkvi koja je bila potpuno razorena nakon Drugog svjetskog rata.⁵⁶ **Crkva sv. Andrije** odlikuje se jednostavnom fasadom iz 17. stoljeća, a u njezinoj unutrašnjosti nalaze se ostaci fresaka romaničko-bizantskih karakteristika sa kraja 12. stoljeća. Na njenu apsidu nadovezuje se **crkvice Sv. Petra** s antičkim elementima.⁵⁷ Danas su iznimno zanimljivi **ostaci predromaničke crkve Stomorice** koja je u 16. st. srušena, 1883. godine arheološki istražena, nakon toga zasuta, te 1966. godine napokon otkopana i

⁵¹ Benediktinke Zadar, Spomenička baština grada Zadra, Crkva i samostan sv. Frane, dostupno na: <http://benediktinke-zadar.com/grad-zadar/hrvatska/crkva-i-samostan-sv.-frane> [29.6. 2019.]

⁵² Balog Z., (2018.), Zadar – Tisućljetna metropola istočne obale Jadrana, Križevci: Veda d.o.o., str. 46.

⁵³ TZ grada Zadra, Muzeji, Riznica Srpske pravoslavne crkve sv. Iije proroka u Zadru, dostupno na: <https://www.zadar.travel/hr/vodic/muzeji/02-06-2013/riznica-srpske-pravoslavne-crkve-sv-iije-proroka-u-zadru#.XXDHligzbiU> [29.6. 2019.]

⁵⁴ Travirka A. (2013.), Zadar - povijest, kultura, umjetnička baština; Forum, Zadar, str.100.

⁵⁵ Ibidem str. 99.-100.

⁵⁶ TZ grada Zadra, Povijesni spomenici, Crkva Gospe od Zdravlja, dostupno na: <https://www.zadar.travel/hr/vodic/povijesni-spomenici/22-05-2007/crkva-gospe-od-zdravlja#.XXDLKygzbiU> [29.6. 2019.]

⁵⁷ Travirka A. (2013.), Zadar - povijest, kultura, umjetnička baština; Forum, Zadar, str. 79.

konzervirana. Prema legendi oblik tlocrta ove crkvice, koja podsjeća na ključ, simbolizira ključeve Sv. Petra.⁵⁸

Arheološki lokaliteti, civilne građevine i trgovi

Od arheoloških lokaliteta najvažnije je istaknuti poznati **Rimski forum**, glavni gradski trg iz rimskih vremena oko kojega su se gradile brojne znamenite građevine. Rimski forum počeo se graditi još u 1.st.pr.Kr., a u konačnom obliku je uređen u 3.st. Sa kamenim pločnikom duljine 95 i širine 45 metara predstavlja najveći forum istražen na prostoru Hrvatske, a veći je i od mnogih u važnim antičkim gradovima Italije.⁵⁹ U prošlosti se na ovom glavnom trgu odvijao cjelokupni život grada, a kasnije je na njemu izgrađena crkva sv. Donata kao i Nadbiskupska palača. Od svih bazilika, dvorana i hramova koji su se nekada nalazili na forumu, danas su sačuvane samo stube, pločnik te dva monumentalna stupa od kojih je jedan na izvornom mjestu. Stup je u srednjem vijeku služio kao stup srama, a na mjestu nekadašnjeg kapitola pronađeni su ostaci ležišta oltara na kojem su se uz obrede prinobile žrtve.⁶⁰ Projekt uređenja foruma, odnosno poljane Pape Ivana Pavla II. trajao je do 2010. godine te danas predstavlja nezaobilaznu turističku atrakciju za brojne posjetitelje.⁶¹

Od civilnih građevina Zadar se može pohvaliti brojnim očuvanim palačama koje svjedoče o nekadašnjem životu plemića i imućnih obitelji na ovom području.

Kneževa palača u povijesnim izvorima zabilježena je još u 13.st., točnije 1288. godine pod nazivom “općinska palača”, međutim nedavni arheološki istraživački radovi otkrili su dijelove zgrade iz rimskog i kasnoantičkog razdoblja. Prema tim istraživanjima, prostor današnje Kneževe palače bio je izgrađen i nastanjen još od rimskih vremena. Kroz dugu povijest palača je imala različite funkcije pa je tako služila kao vijećnica, sudska dvorana, koncertna dvorana i gradsko kazalište. Palača je prvi put opsežno preuređena u 16. st., a krajem 19. st. je bitno

⁵⁸ Zadarska nadbiskupija, Kulturno-povijesna baština, Sv. Nediljice i Stomorica, dostupno na: <https://www.zadarskanadbiskupija.hr/?p=4004> [29.6. 2019.]

⁵⁹ Travirka A. (2013.), Zadar - povijest, kultura, umjetnička baština; Forum, Zadar, str. 29.-30.

⁶⁰ TZ grada Zadra (2019.), Atrakcije, Forum, dostupno na: <https://www.zadar.travel/hr/vodic/atrakcije/23-05-2007/forum#.XR22Cuj7TIU> [30.6. 2019.]

⁶¹ Online portal „Pogledaj to“, članak; Ante Uglešić (2011.): Uređenje poljane Pape Ivana Pavla II u Zadru, dostupno na: <http://pogledaj.to/arhitektura/ante-uglesic-uredenje-poljane-pape-ivana-pavla-ii-u-zadru/> [30.6. 2019.]

izmijenjeno zapadno pročelje i njegov okoliš. Za vrijeme Domovinskog rata Kneževa palača bila je oštećena do te mjere da je bila neupotrebljiva, a prva veća obnova počela je 1999. godine.⁶² Danas je prostor palače dio Narodnog muzeja Zadar u kojemu se održavaju izložbe, koncerti, domjenci, vjenčanja te različita druga umjetnička događanja.

S istočne strane u 17. stoljeću podignuta je prostrana **Providurova palača** koja je u 19. stoljeću s Kneževom palačom sjedinjena u zajedničko Namjesništvo. Namjesništvo je predstavljalo sjedište vlade za Dalmaciju u sklopu austrijskog dijela dvojne monarhije. U Providurovoj palači su kroz povijest bile smještene institucije gradskih vlasti, a nadograđivana je od 17. do 20. st. Trenutno je u tijeku rekonstrukcija i revitalizacija Providurove palače, projekt koji je sufinanciran sredstvima iz Europskog fonda za regionalni razvoj.⁶³

Palača Nassis smještena nasuprot crkve sv. Dominika i **palača Petrizio** nedaleko od crkve sv. Šime, primjeri su kasnosrednjovjekovnih palača s dvorištem s lukovima i bunarskom krunom u sredini. Pročelja obje palače krasi prozori u stilu cvjetne gotike.⁶⁴

Palača Grisogono, smještena neposredno uz crkvu sv. Šime bila je dom jednoj od starijih obitelji iz prošlosti Zadra iz koje potječe i Frederico Grisogono, poznati renesansni znanstvenik. Izvorno je bila sastavljena od dviju romaničkih kuća spojenih jednokatnim krilom, pa se još uvijek može zamijetiti romanički portal.⁶⁵ Palača Grisogono i danas odaje renesansnu kulturu stanovanja u kojem su ukućani posebno nje govali glazbu, o čemu svjedoče arhivski podaci o glazbalima u privatnom vlasništvu zadarskih srednjovjekovnih obitelji.⁶⁶

Palača Cedulin kompleks je stare bolnice smješten u povijesnoj jezgri grada, nastao pregradnjom i dogradnjom palače Cedulin tijekom 18. stoljeća. Ovaj prostor koji je primarno

⁶² Kneževa palača, Povijest (2019.), dostupno na: <http://www.knezeva.hr/price/povijest> [30.6. 2019.]

⁶³ Online portal „Zadar baštini 2020“, Providurova palača (2019.), dostupno na: <https://www.zadarbastini.hr/providurova-palaca> [30.6. 2019.]

⁶⁴ TZ grada Zadra (2019.), Povijesni spomenici, Palače Nassis i Petrizio, dostupno na: <https://www.zadar.travel/hr/vodic/povijesni-spomenici/09-06-2011/palace-nassis-i-petrizio#.XR3Gv-j7TIU> [1.7. 2019.]

⁶⁵ Travirka A. (2013.), Zadar - povijest, kultura, umjetnička baština; Forum, Zadar, str. 90.

⁶⁶ Portal za kulturni turizam, Palača Grisogono-Vovo, dostupno na: <http://www.kulturni-turizam.com/hrv/sadrzaj/zadar/1078/opsirnije/> [1.7. 2019.]

bio dom zadarske plemićke obitelji Cedulin kasnije je prenamijenjen u vojnu, odnosno civilnu bolnicu⁶⁷, a danas se u njemu nalazi turističko-informativni centar.

Zadarski Narodni trg formiran u srednjem vijeku središte je javnog života Zadra i centar gradske uprave na kojemu se danas nalaze Gradska Loža iz 13.st., Gradska straža iz 16.st. te novoizgrađena Gradska vijećnica (1934. god.).⁶⁸ Na trgu se nalazi i predromanička crkva sv. Lovre te palača Ghirardini, a 1730. godine otvorena je i prva zadarska kavana.⁶⁹

Osim glavnog trga važno je spomenuti i **Trg pet bunara**, nastao 1574. godine u vrijeme obrane od turskih opsada. Trg je nepravilnog pravokutnog oblika te je zatvoren sa tri strane od kojih je značajna zapadna strana gdje ga ograđuju srednjovjekovni zid i Kapetanova kula. Iznad trga nalazi se Perivoj kraljice Jelene Madijevske, najstariji javni gradski perivoj u Hrvatskoj.⁷⁰

U već spomenutim gradskim zidinama, odnosno bedemima, gradile su se utvrde koje su djelovale u funkciji obrambenog sustava te vrata koja su dijelila stari grad od vanjskih područja, kojih je do danas sačuvano osam. Što se tiče utvrda, u vrijeme kada je Mletačka Republika osvojila Zadar, na sjevernom dijelu grada već je postojao Kaštel čija je uloga bila nadzor ulazaka u luku. Kasnije su Mlečani izgradili još jedno uporište, Citadelu u južnom dijelu gradskih zidina, a zbog opasnosti od turskih osvajanja izgrađen je još i Ponton - središnji bastion jugoistočnog poteza zidina te utvrda Forte.⁷¹ Osim poznatih Kopnenih vrata, važno je spomenuti Nova vrata u blizini mosta na sjevernoj strani grada koja vode na Narodni trg i Kalelargu, Vrata sv. Roka koja vode od gradske luke prema tržnici te Morska vrata ili Vrata sv. Krševana sagrađena u 16.st. u čast pobjede kršćanske vojske nad Turcima.⁷²

⁶⁷ Grad Zadar, Palača Cedulin, dostupno na: <http://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Palaca%20Cedulin.pdf> [1.7. 2019.]

⁶⁸ Balog Z., (2018.), Zadar – Tisućljetna metropola istočne obale Jadrana, Križevci: Veda d.o.o., str.20.

⁶⁹ TZ grada Zadra, Atrakcije, Narodni trg, dostupno na: <https://www.zadar.travel/hr/vodic/atrakcije/11-07-2007/narodni-trg#.XXDcwSgzblU> [2.7. 2019.]

⁷⁰ Travirka A. (2013.), Zadar - povijest, kultura, umjetnička baština; Forum, Zadar, str. 94. [2.7. 2019.]

⁷¹ TZ grada Zadra (2019.), Povijesni spomenici, Gradske zidine, utvrde i vrata, dostupno na: <https://www.zadar.travel/hr/vodic/povijesni-spomenici/25-10-2010/gradske-zidine-utvrde-i-vrata#.XR4dz-j7TIU> [2.7. 2019.]

⁷² Balog Z., (2018.), Zadar – Tisućljetna metropola istočne obale Jadrana, Križevci: Veda d.o.o., str. 61.

Muzeji i galerije

Prvi muzej na području grada Zadra osnovan je 1832. zaslugom austrijskog namjesnika u Dalmaciji, Vettera von Lilienberga,⁷³ koji je uputio poziv okružnim poglavarima i biskupima Dalmacije da svaki u svom području organiziraju prikupljanje predmeta baštine za sveopći muzej provincije – Museo nazionale sa sjedištem u Zadru. Iz tih korijena nastao je današnji **Narodni muzej**, formalno osnovan 1962. godine spajanjem četiriju samostalnih muzejsko-galerijskih institucija koje su danas odjeli Muzeja: Etnološki odjel, Prirodoslovni odjel, Muzej grada Zadra i Galerija umjetnina.⁷⁴

- Etnološki odjel smješten je na Narodnom trgu, a bavi se uglavnom prikupljanjem predmeta i podataka o tradicijskoj kulturni Sjeverne Dalmacije. Kroz različite tematske izložbe Etnološki odjel prikuplja foto i audio dokumentaciju kao i stare razglednice koje su vezane uz kulturu sjeverne Dalmacije te imaju doticaj s gradom Zadrom. Posebno je značajna i filmska dokumentacija, a posljednje vrijeme sve se veći značaj pridaje različitim radionicama kako bi se lokalno stanovništvo, ali i posjetitelji što bolje upoznali s etno baštinom.
- Prirodoslovni odjel koji se nalazio u dijelu Providurove palače trenutno je zatvoren zbog njenog preuređenja, a povremene izložbe ovog odjela održavaju se u Kneževoj palači i Gradskoj loži.
- Izložbeni prostor odjela Muzej grada Zadra također je trenutno zatvoren za posjetitelje, a stalna izložba “Šest salonskih priča” postavljena je u Kneževoj palači. Na izložbi se mogu vidjeti različiti predmeti poput namještaja, slika i skulptura zadarskih plemićkih obitelji iz 18. i 19. st.
- Galerija umjetnina koja je također bila smještena u Providurovoj palači trenutačno je zatvorena za posjete, ali generalno se bavi sakupljanjem i očuvanjem raznih umjetnina diljem Hrvatske, pa tako zaokružuje Narodni muzej kao kompaktnu cjelinu.

Muzej antičkog stakla, otvoren 2009. godine, institucija je koja je jedinstvena ne samo u Hrvatskoj, već i na svjetskoj razini. Ovaj arheološki muzej sa zbirkom od preko 5000 različitih

⁷³ Narodni muzej Zadar (2019.), Povijest muzeja, dostupno na: <http://www.nmz.hr/hr/o-muzeju/povijest-muzeja/> [4.7. 2019.]

⁷⁴ Hrvatski muzeji i zbirke online (2019.), Narodni muzej Zadar, dostupno na: <http://hvm.mdc.hr/narodni-muzej-zadar,510%3AZDR/hr/info/> [4.7. 2019.]

staklenih predmeta iz doba antike čini atraktivnu kulturnu ponudu grada Zadra. Uz stalnu postavu predstavljenu kroz osam tema, tijekom cijele godine u Muzeju antičkog stakla djeluje staklarska radionica u kojoj se metodom ručnom puhanja izrađuju replike antičkog stakla.⁷⁵

Jedna od najvrjednijih izložbi u Hrvatskoj, **Zlato i srebro Zadra**, koju je još 1951. godine inicirao hrvatski pisac Miroslav Krleža, prerasla je 1976. u postav Stalne izložbe crkvene umjetnosti u sklopu samostana benediktinki Sv. Marije.⁷⁶ Ova izložba posebno je dragocjena jer sadrži predmete koji su velikim dijelom rad domaćih poznatih i nepoznatih majstora ili su čvrsto povezani uz Zadar i okolno područje. Zahvaljujući sestrama benediktinkama, ovo iznimno zadarsko blago očuvano je tijekom stoljeća, posebice za vrijeme Domovinskog rata kada su mu prijetile velike opasnosti od razaranja i pljački.⁷⁷

Arheološki muzej Zadar smješten je u blizini rimskog foruma i crkve sv. Donata, a u njemu su izloženi predmeti iz rimskog doba i prapovijesni materijali kao i arheološki ostaci od 7. do 12. st. od kojih se najveći dio veže uz materijalnu i duhovnu baštinu Hrvata. Ovaj muzej iz 1832. godine drugi je najstariji muzej u Hrvatskoj te jedan od najstarijih u ovom dijelu Europe.⁷⁸

Muzej Iluzija, otvoren 2016. godine, prostor je na kojemu se posjetiteljima nudi intrigantno vizualno, osjetilno i edukativno iskustvo uz pomoć različitih iluzija temeljenih na zbirkama holograma, didaktičko-logičkim igračkama i zagonetkama.⁷⁹ Nalazi se odmah pokraj Muzeja antičkog stakla, a njegovim nedavnim otvaranjem dodatno je osvježena i upotpunjena zadarska turistička ponuda koja najviše privlači djecu, ali i ostale posjetitelje.

3.3.2. Nematerijalna kulturna baština

Iako nematerijalna kulturna baština nije na prvi pogled uočljiva kao materijalna, pa je tako i otežana za samo praćenje i dokumentaciju, jednako je, ako ne i više vrijedna od spomeničke

⁷⁵ Muzej antičkog stakla (2019.), O nama, dostupno na: <http://www.mas-zadar.hr/o-nama/> [5.7. 2019.]

⁷⁶ TZ grada Zadra (2019.), Muzeji, SICU Zlato i srebro Zadra, dostupno na: <https://zadar.travel/hr/vodic/muzeji/22-05-2007/sicu-zlato-i-srebro-zadra#.XSCx9Oj7TIU> [5.7. 2019.]

⁷⁷ Travirka A. (2013.), Zadar - povijest, kultura, umjetnička baština; Forum, Zadar, str. 42.-45.

⁷⁸ Arheološki muzej Zadar (2019.), O muzeju, dostupno na: <https://amzd.hr/o-muzeju/> [5.7. 2019.]

⁷⁹ Muzej iluzija (2019.), O nama, dostupno na: <https://zadar.muzejiluzija.com/o-nama/> [5.7. 2019.]

građe jer je ona živa kultura koja je sačuvana kroz generacije pripadnika lokalne zajednice te nudi posjetiteljima potpuno autentično iskustvo.

Grad Zadar kao i pripadajuća naselja obogaćeni su nematerijalnom kulturom koja se najviše ogleda kroz pjesmu, ples, specifičan govor, tradicijske obrte te tradicionalne događaje i manifestacije.

Glazba čini velik dio svakodnevnog života stanovnika na ovom području, pa su tako oformljeni različiti zborovi, glazbena društva i udruge te možda najpoznatije **klape** čije je pjevanje „a capella“, odnosno pjevanje bez pratnje instrumenata upisano na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine na razini cijele Dalmacije.⁸⁰ Gotovo u svim susjednim naseljima Zadra svako ljeto se organiziraju klapske večeri, a u samom gradu je odnedavno započela manifestacija “Zadarski klapski puti”, svojevrsna klapska promenade, u kojoj se najmanje dvije klape kreću od poznatih znamenitosti u staroj jezgri preko Kalelarge do Trga Pet bunara pritom izvodeći tradicionalne pjesme.⁸¹

Od 1960. godine na području rimskog foruma održavaju se poznate **Glazbene večeri u sv. Donatu** - najstarija i najuglednija zadarska umjetnička manifestacija. Zahvaljujući nastupima brojnih glazbenih umjetnika iz Hrvatske, Europe i svijeta, ovaj zadarski festival međunarodno je prepoznat i cijenjen te je jedan od najznačajnijih promotora hrvatske kulture. Za vrijeme Glazbenih večeri, posebna pozornost posvećuje se njegovanju glazbe srednjeg vijeka, renesanse i ranog baroka.⁸²

Međunarodno natjecanje pjevačkih zborova Zadar poznata je manifestacija osnovana 1997. godine koja je proizašla iz dugogodišnje tradicije zborskog pjevanja u gradu. Ovim događanjem glazbeno-natjecateljskog karaktera amaterski pjevački zborovi diljem Europe i

⁸⁰ Ministarstvo kulture (2019.), Nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, Klapa multipart singing of Dalmatia, dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=8336> [7.7. 2019.]

⁸¹ Online članak, Antena Zadar; Klapska pisma odzvanjat će Kalelargom; Manifestacija “Klapski puti”, dostupno na: <https://www.antenazadar.hr/clanak/2017/05/klapska-pisma-odzvanjat-ce-kalelargom-manifestacija-klapski-puti/> [5.7. 2019.]

⁸² Glazbene večeri u sv. Donatu, O večerima, dostupno na: <http://www.donat-festival.com/hr/> [7.7. 2019.]

svijeta svojim nastupima u natjecateljskom dijelu kao i neformalnim nastupima na gradskim trgovima, oživljavaju i obogaćuju glazbenu i kulturnu ponudu grada Zadra.⁸³

Kulturno umjetničko društvo Zadarski tanac svojim radom i djelovanjem čuva i promiče **folklornu tradiciju i baštinu** zadarskog kraja, kao i okolnih područja. Pjesme i plesove izvode u svečanim i pučkim narodnim nošnjama grada Zadra, a svoje koncerte često održavaju na Narodnom trgu.⁸⁴

Zadarsko kazališno ljeto tradicionalna je ljetna kulturna manifestacija koja se održava od 1995. godine, najprije samo kao dramska, a zatim kao dramska, glazbena i plesna manifestacija. Predstave i koncerti odvijaju na kulturno-povijesnim područjima grada ili u HNK.⁸⁵

Posebna manifestacija koja ujedinjuje povijest, kulturu, običaje i gastronomiju zadarskog kraja je **Noć punog miseca** koja kroz svoje tradicionalne i zabavne sadržaje, posjetitelje, kao i lokalno stanovništvo, vraća u daleku prošlost te podsjeća kako je to nekada bilo.⁸⁶ Ova manifestacija održava se početkom srpnja na rivi za čije se potrebe ugasi javna rasvjeta, upale se baklje i svijeće, brojni štandovi nude različita tradicionalna jela, brodovi uz obalu se pretvore u plutajuće štandove, a atmosfera je dodatno poboljšana s klapskim i plesnim izvedbama.

Gastronomija i tradicionalni obrt oživljeni su od ove godine na području Stare pijace, mjesta na gradskoj tržnici gdje se svakog dana do listopada mogu kupiti proizvodi malih, obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Cilj ovog projekta ponajprije je pomoć lokalnim proizvođačima u prodaji, ali je ujedno i atrakcija za domaće stanovništvo te turiste.⁸⁷

Od tradicionalnih obrta posebno valja izdvojiti proizvodnju svjetski poznatog **Maraschina** - likera od maraske i višnje koji se prodaje u opletenim bocama. Još 1821. godine Talijan

⁸³ Međunarodno natjecanje pjevačkih zborova Zadar (2019.), O natjecanju, dostupno na: http://www.zadarchoirs.com/hr/o_natjecanju/ [8.7. 2019.]

⁸⁴ TZ Grada Zadra, Koncerti (2017.), KUD Zadarski Tanac, dostupno na: <https://www.zadar.travel/hr/dogadanja/koncerti/30-05-2017/kud-zadarski-tanac-narodni-trg-2107-u-21-00-sat#.XSOAWej7TIU> [8.7. 2019.]

⁸⁵ TZ Grada Zadra, Festivali (2019.), Zadarsko kazališno ljeto, dostupno na: <https://www.zadar.travel/hr/vodic/festivali/30-05-2016/zadarsko-kazalisno-ljeto#.XSOBp-j7TIU> [8.7. 2019.]

⁸⁶ Hrvatska puna života (2019.), Noć punog miseca, dostupno na: <https://croatia.hr/hr-HR/Aktivnosti-i-atrakcije/Dogadanja/NewEvents/noc-punog-miseca> [8.7. 2019.]

⁸⁷ Zadarski list (2019.), članak: Prostor za uživanje u tradiciji i izvornosti, dostupno na: <https://www.zadarskilist.hr/clanci/22062019/prostor-za-uzivanje-u-tradiciji-i-izvornosti> [8.7. 2019.]

Girolamo Luxardo⁸⁸ otvorio je tvornicu likera u Zadru koja je već tada bila prepoznata i cijenjena u svjetskim razmjerima, o čemu svjedoče i zapisi Honorea de Balzaca 1824. godine koji je u svojem romanu opisao Zadar kao grad u kojemu se proizvodi Maraschino.⁸⁹

Još od 14. stoljeća Zadar je očuvao tradiciju **barkajola**, građana koji su u srednjem vijeku imali pravo da za određenu naknadu svojim barkama prevoze ljude ili teret u gradskoj luci. Ovaj posao nasljeđuje se s koljena na koljeno te iako danas postoji samo nekoliko barkajola, oni su pravi primjer živuće tradicije koja se održava već 8 stoljeća.⁹⁰

Specifičan je i govor zadarskog područja pa se tako pojedine riječi razlikuju čak i u susjednim naseljima, ali ipak je najzanimljiviji arbanaški govor koji je upisan u Registar kulturnih dobara RH kao nematerijalno kulturno dobro⁹¹ te se u posljednje vrijeme organiziraju različite radionice i predavanja kako se ovo specifično kulturno naslijeđe ne bi zaboravilo.

3.4. Kulturne manifestacije i događanja

Osim tradicionalnih manifestacija koje su opisane kao nematerijalna kulturna baština, u Zadru se sve više nastoje organizirati nova i zanimljiva događanja kako bi se upotpunila turistička ponuda, ali i kako bi se promovirali različiti umjetnici i njihovi talenti.

KalelargArt je primjer festivala ulične umjetnosti koji se održava u večernjim satima u srpnju. Ovim festivalom umjetnost iz dvorana i akademija dovodi se na ulice i trgove, u neposredan kontakt s prolaznicima koji mogu uživati u glazbeno-scenski nastupima, likovno-umjetničkim projektima, raznim uličnim akrobacijama i performansima, koncertima blues i jazz glazbe te izvedbama žonglera i mađioničara.⁹²

⁸⁸ Maraska (2019.), Maraska kroz povijest, dostupno na: <https://maraska.hr/povijest/> [10.7. 2019.]

⁸⁹ TZ grada Zadra (2019.), Crtice o Zadru, Honore de Balzac i Maraschino, dostupno na: <https://www.zadar.travel/hr/o-zadru/crtice-o-zadru/06-01-2013/honora-de-balzac-i-maraschino#.XSRFHuj7TIU> [10.7. 2019.]

⁹⁰ Online članak (2015.), HRT, Znate li tko su barkajoli?, dostupno na: <https://www.hrt.hr/292760/magazin/znete-li-tko-su-barkajoli> [10.7. 2019.]

⁹¹ Ministarstvo kulture RH: KULTURNA BAŠTINA: Registar kulturnih dobara, dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6212> [10.7. 2019.]

⁹² TZ grada Zadra, Festivali, KALELARGART FESTIVAL ULIČNE UMJETNOSTI, dostupno na: <https://www.zadar.travel/hr/vodic/festivali/18-02-2015/kalelargart-festival-ulicne-umjetnosti#.XXEvWigzBIU> [10.7. 2019.]

KvartArt, sličan KalelargArtu, je urbani zadarski festival koji okuplja mlade kreativce i njihove projekte te kroz njih nastoji oživjeti zapuštene javne prostore, promovirati urbanu kulturu i popularizirati mladenačku umjetnost.⁹³

Neobična i zanimljiva manifestacija su **Hitchcockove večeri**, osnovane u čast poznatog redatelja Alfreda Hitchcocka koji je zadarski zalazak sunca proglasio najljepšim na svijetu. Na ovoj manifestaciji posjetitelji imaju priliku pogledati izložbu slika s motivima zalaska sunca, a sve je upotpunjeno plesnim i glumačkim izvedbama, kao i prikazivanjem Hitchcockovih filmova na platnu jedrenjaka.⁹⁴

Od ostalih festivala mogu se izdvojiti još Koncertna sezona Zadar, Monoplay - Festival Sola, Međunarodni festival suvremenog kazališta Zadarsnova, Avventura film festival, Međunarodni studentski etnografski filmski festival te Zadar classic open air.⁹⁵

U zimskim mjesecima u posljednje vrijeme sve veći broj posjetitelja odaziva se na kulturnu manifestaciju **Noć muzeja** u kojoj je moguć besplatan ulaz u različite muzeje čime se potiču ponajprije građani da se zainteresiraju za povijesnu baštinu te da im se približi posjet kulturnim institucijama. Ove godine u manifestaciju su bili uključeni odjeli Narodnog muzeja Zadar, Mali arsenal i Galerija umjetnina.⁹⁶

3.5. Izgrađene atrakcije

Izgrađene atrakcije za koje se može reći da su postale simboli Zadra u posljednje vrijeme svjetski su poznate Morske orgulje i Pozdrav suncu, smještene na zapadnom dijelu zadarske rive. Morske orgulje jedinstveno su ostvarenje kroz spoj arhitekture i glazbe, čiji zvuk nastaje pod utjecajem energije mora, odnosno valova. Za izgradnju ovog fenomena zaslužan je arhitekt Nikola Bašić koji dijeli zasluge i za instalaciju Pozdrav Suncu, koja se nalazi odmah do Morskih orgulja.⁹⁷ Pozdrav Suncu sastoji se od tristo višeslojnih staklenih ploča u obliku kruga

⁹³ Kvartart, O festivalu, dostupno na: <https://www.kvartart-zadar.com/> [11.7. 2019.]

⁹⁴ Zadarski list, članak: Sutra prve "Hitchcockove večeri", dostupno na: <https://www.zadarskilist.hr/clanci/21082014/sutra-prve--hitchcockove--veceri> [11.7. 2019.]

⁹⁵ TZ Grada Zadra (2019.), Događanja, Koncerti, dostupno na: <https://www.zadar.travel/hr/dogadanja/koncerti> [11.7. 2019.]

⁹⁶ Online portal eZadar, članak: Noć muzeja 2019., dostupno na: <https://ezadar.rtl.hr/kultura/3327533/program-i-aktivnosti-noc-muzeja-2019-u-odjelima-narodnog-muzeja-zadar/> [11.7. 2019.]

⁹⁷ Balog Z., (2018.), Zadar – Tisućljetna metropola istočne obale Jadrana, Križevci: Veda d.o.o., str. 77.

promjera 22 metra, koje predstavlja Sunce, a u neposrednoj blizini nalaze se i ostali planeti sustava. Ispod staklenih ploča nalaze se solarni moduli koji preko dana skupljaju sunčevu svjetlost te istu tijekom večernjih sati, uz pomoć rasvjetnih elementa ugrađenih u krug, projiciraju kao svojevrsnu svjetlosnu igru u različitim bojama.⁹⁸

3.6. Analiza turističke ponude i potražnje u gradu Zadru

S ciljem poboljšanja turističke ponude te odgovora na zahtjeve turista kao i potražnje općenito, potrebno je napraviti kvalitetnu analizu. Također, analizom trenutnog stanja mogu se utvrditi mogući nedostaci, poput nerazmjera između ponude i potražnje, za koje će se onda lakše pronaći rješenja kako bi se maksimiziralo prvenstveno zadovoljstvo lokalne zajednice, ali i potencijalnih posjetitelja.

3.6.1. Analiza turističke potražnje

Analiza turističke potražnje u razdoblju između 2014. i 2018. godine pokazuje kontinuirani rast posjetitelja po dolascima i noćenjima u gradu Zadru, što je prikazano tablicama 1 i 2 kao i pripadajućim grafikonima.

Tablica 1. Turistički dolasci u Zadru u razdoblju od 2014. – 2018. godine

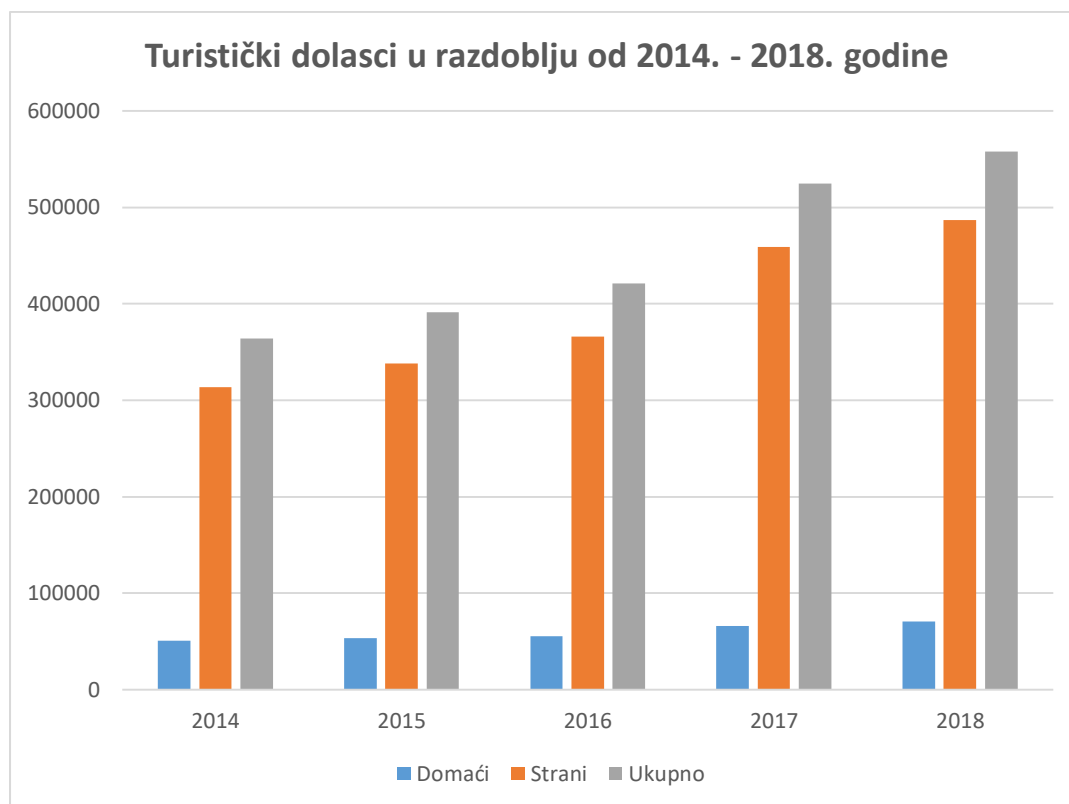
TURISTIČKI DOLASCI	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	INDEKSI			
						15./14.	16./15.	17./16.	18./17.
DOMAĆI	50 614	53 267	55 433	65 708	70 565	105,2	104,1	118,5	107,4
STRANI	313 610	337 877	365 697	458 875	487 094	107,7	108,2	125,5	106,1
UKUPNO	364 224	391 144	421 130	524 583	557 659	107,4	107,7	124,6	106,3

Izvor: Vlastita obrada prema podacima Državnog zavoda za statistiku⁹⁹

⁹⁸ Ibidem, str. 78.

⁹⁹ Državni zavod za statistiku; Priopćenje: Dolasci i noćenja turista u 2018., Zagreb (2019.), dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2018/04-03-02_01_2018.htm [15.7. 2019.]

Grafikon 3: Turistički dolasci u Zadru u razdoblju od 2014. – 2018. godine

Izvor: Vlastita obrada prema podacima Državnog zavoda za statistiku¹⁰⁰

Iz godine u godinu kontinuirano se povećava broj turističkih dolazaka, kako domaćih, tako i stranih, iako je vidljiva značajna razlika u odnosu domaćih i stranih posjetitelja pa tako udio domaćih dolazaka u ukupnim dolascima za 2018. godinu iznosi samo 12,56%.

Državni zavod za statistiku; Priopćenje: Dolasci i noćenja turista u 2017., Zagreb (2018.), dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/04-03-02_01_2017.htm [15.7. 2019.]

Državni zavod za statistiku; Priopćenje: Dolasci i noćenja turista u 2016., Zagreb (2017.), dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/04-03-02_01_2016.htm [15.7. 2019.]

Državni zavod za statistiku; Priopćenje: Dolasci i noćenja turista u 2015., Zagreb (2016.), dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/04-03-02_01_2015.htm [15.7. 2019.]

Državni zavod za statistiku; Priopćenje: Dolasci i noćenja turista u 2014., Zagreb (2015.), dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/04-03-02_01_2014.htm [15.7. 2019.]

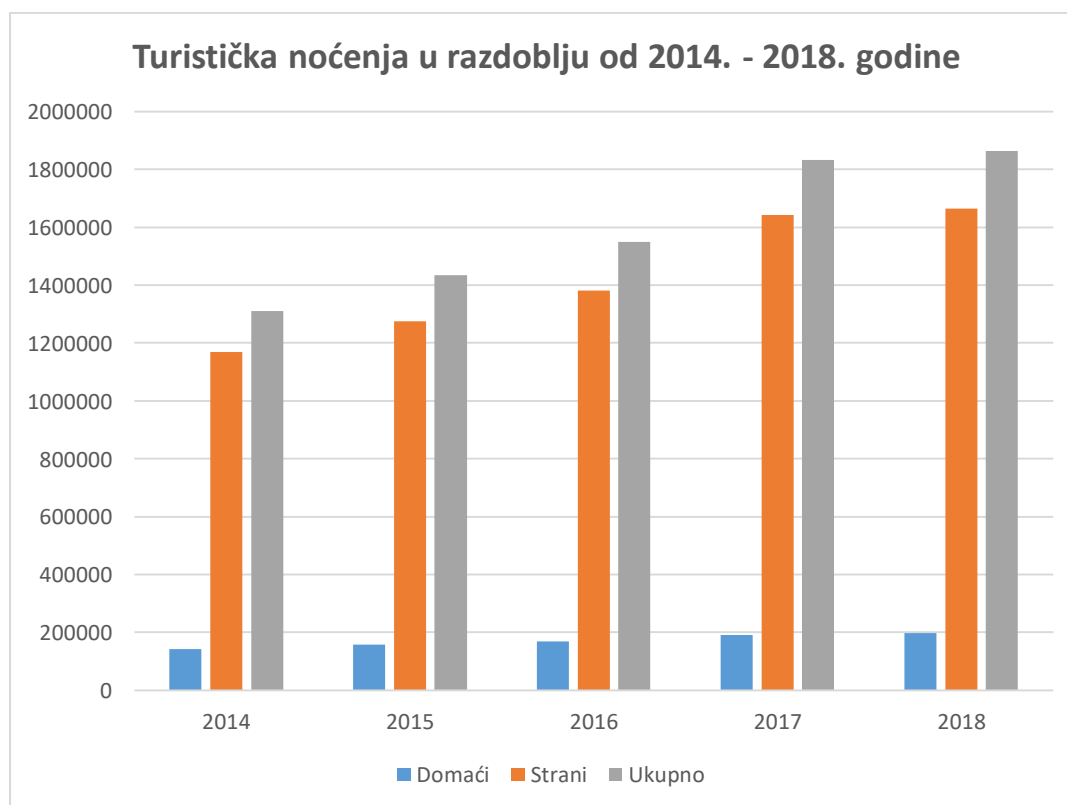
¹⁰⁰ Ibidem

Tablica 2. Turistička noćenja u Zadru u razdoblju od 2014. – 2018. godine

TURISTIČKA NOĆENJA	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	INDEKSI			
						15./14.	16./15.	17./16.	18./17.
DOMAĆI	142 334	158 058	168 661	190 996	197 412	111,0	106,7	113,2	103,4
STRANI	1 167 899	1 275 643	1 381 834	1 641 733	1 665 435	109,2	108,3	118,8	101,4
UKUPNO	1 310 233	1 433 701	1 550 495	1 832 729	1 862 847	109,4	108,1	118,2	101,6

Izvor: Vlastita obrada prema podacima Državnog zavoda za statistiku¹⁰¹

Grafikon 4: Turistička noćenja u Zadru u razdoblju od 2014. – 2018. godine

Izvor: Vlastita obrada prema podacima Državnog zavoda za statistiku¹⁰²

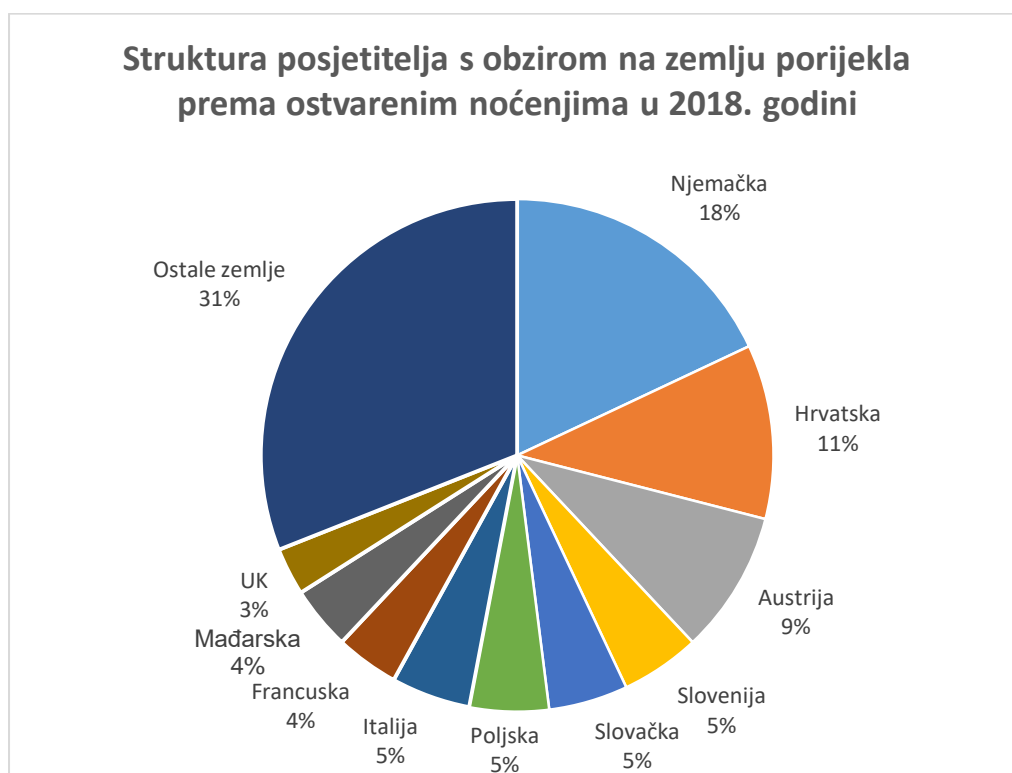
¹⁰¹ Ibidem

¹⁰² Ibidem

Turistička noćenja, kao i dolaske, obilježava pozitivan trend rasta u razdoblju od 2014. do 2018. godine te također prevladavaju noćenja stranog naspram domaćeg stanovništva. Iako broj noćenja raste, može se primijetiti kako se smanjuje stopa rasta, koja je sa 2016. na 2017. godinu iznosila 18,2%, dok je u 2018. godini broj noćenja veći samo za 1,6% u odnosu na 2017. godinu.

Analiza TZ grada Zadra za razdoblje **od siječnja do rujna 2018. godine** pokazuje kako je prosječno trajanje boravka 3,61 dan, što predstavlja smanjenje u odnosu na 2017. godinu kada je prosječan boravak iznosio 3,74 dana. Noćenja stranih naspram domaćih turista dominiraju sa 89% kako za 2017. tako i za 2018. godinu, a organizacija dolazaka porasla je u korist individualnih naspram agencijskih putovanja.¹⁰³

Grafikon 5: Struktura posjetitelja s obzirom na zemlju porijekla prema ostvarenim noćenjima u Zadru u 2018. godini

Izvor: Vlastita obrada prema podacima TZ grada Zadra

¹⁰³ Turistička zajednica grada Zadra, Program rada s financijskim planom za 2019. godinu, str.4. dostupno na: <https://onama.zadar.travel/Program%20rada%20s%20financijskim%20planom%202019%20-%20web.pdf> [17.7. 2019.]

U navedenom razdoblju najveći udio u noćenjima s obzirom na zemlju porijekla zauzima Njemačka sa čak 18%, a slijede je Hrvatska, Austrija, Slovenija i Poljska. Struktura posjetitelja s obzirom na zemlju porijekla u 2018. godini gotovo je jednaka kao i za 2017. godinu.¹⁰⁴

Iako dolazi do povećanja turističkih dolazaka i noćenja, smanjenje stope rasta kao i prosječnog vremena boravka ukazuju na moguće nedostatke u turističkoj ponudi kao i na utjecaj novih turističkih trendova, kao što su skraćivanje duljine boravka u destinaciji. Bez obzira na to što grad Zadar obiluje prirodnim i kulturnim resursima, mnogi nisu valorizirani na dovoljno kvalitetan način te se gostima ne nudi dovoljno sadržaja za vrijeme njihova boravka. Također, broj privatnih iznajmljivača se iz godine u godinu povećava, a takva vrsta smještaja uglavnom nije visoke kvalitete te se gosti u njemu zadržavaju svega nekoliko dana. Osim internih slabosti sa kojima se susreće grad Zadar, prijetnju iz okoline predstavljaju konkurentne destinacije na Mediteranu koje su značajno spustile svoje cijene, ali i zemlje poput Turske koje su izišle iz financijske krize te povoljnim aranžmanima i kvalitetnom ponudom privlače sve veći broj posjetitelja.¹⁰⁵

3.6.2. Analiza turističke ponude

Tablica 3. Struktura smještajnih kapaciteta u Zadru u 2018. godini

Vrsta objekta	Broj objekata	Broj smještajnih jedinica	Broj kreveta
Hoteli	21	1 876	3 815
Hosteli	26	279	1 020
Kampovi	4	264	802
Objekti u domaćinstvu	3 955	6 038	17 239
Ostali ugostiteljski objekti za smještaj	181	881	2 457
Ukupno	4 187	9 338	25 333

¹⁰⁴ Ibidem, str. 6.

¹⁰⁵ Novčanik.hr, online članak (2019.), dostupno na: <https://novac.jutarnji.hr/novcanik/kako-se-priprema-sezona-u-zemlji-zbog-cijeg-povratka-strahuju-hrvatski-turistici-radnici/8919650/> [17.7. 2019.]

Izvor: Vlastita obrada prema podacima Turističke zajednice grada Zadra¹⁰⁶

Prema podacima eVisitora za 2018. godinu koje je obradila TZ Zadar broj objekata u domaćinstvu vidljivo dominira nad ostalim smještajnim objektima, što karakterizira i većinu drugih primorskih gradova u RH. Iako Zadar posjeduje čak 21 hotel i 26 hostela, svi su hoteli sa četiri ili manje zvjezdica, a postoje i samo četiri kampa što ukazuje na prostor za unapređenje ponude promjenom strukture smještajnih kapaciteta.

3.7. Problemi razvoja kulturnog turizma u gradu Zadru

Iako je Zadar iz godine u godinu sve prepoznatljivija turistička destinacija te bilježi porast broja posjetitelja u dolascima i noćenjima, grad se susreće s različitim problemima koji su vezani uz turističku djelatnost, a utječu na kvalitetu ponude kao i na život lokalnog stanovništva.

Problem koji utječe na razvoj kulturnog turizma, ali i na razvoj ostalih selektivnih oblika je turistička infrastruktura koja sve teže zadovoljava novonastale potrebe na tržištu. Grad Zadar susreće se s nedostatkom visokokategoriziranog smještaja, prvenstveno hotela s 5 zvjezdica, što je karakteristično i za većinu obližnjih primorskih destinacija. Veliki problem koji uzrokuje gužve u ljetnim mjesecima je nedostatak parkirnih mjesta, koji se posljednjih godina ne prilagođava povećanom broju posjetitelja. Također, kad se radi o objektima za informiranje turista, na području cijelog grada djeluje samo jedan turistički informacijski centar, što posjetiteljima otežava snalaženje u gradu kao i pronalazak sadržaja koje namjeravaju posjetiti.

Osim nedostatne infrastrukture i suprastrukture koja utječe na sve oblike turizma, kad se govori o kulturnom turizmu, gradu Zadru nedostaje kvalitetna marketinška prezentacija kulturno-povijesnih sadržaja. Brojna kulturna dobra koja se nalaze na malom području stare jezgre djelomično su zanemarena, a imaju velik potencijal za razvoj kvalitetnog kulturnog turističkog proizvoda. Osim same prezentacije, za stvaranje kulturnog proizvoda potrebna je najprije valorizacija i interpretacija kulturnog resursa, koja se također može unaprijediti u gradu Zadru. Posebnu pažnju treba predati prezentaciji koju je potrebno oblikovati sukladno trendovima na turističkom tržištu, odnosno osuvremeniti je pomoću novih tehnologija kako bi bila privlačna posjetiteljima svih generacija.

¹⁰⁶ Turistička zajednica grada Zadra, Program rada s financijskim planom za 2019. godinu, str.4. dostupno na: <https://onama.zadar.travel/Program%20rada%20s%20financijskim%20planom%202019%20-%20web.pdf> [17.7.2019.]

Također, među brojnim kulturnim dobrima koja se nalaze u gradu, bitno je istaknuti prioritete kulturne resurse na nacionalnoj razini, što su upravo zadarski bedemi čija je iznimna vrijednost potvrđena uvrštavanjem na UNESCO-v popis svjetske kulturne baštine 2017.godine.¹⁰⁷ Međutim, iako predstavljaju dio kulturne baštine koji konkurira kulturnim dobrima na svjetskoj razini, zadarski bedemi nisu posebno istaknuti u promociji ni prezentaciji lokalnom stanovništvu kao ni posjetiteljima.

Kao što je već spomenuto, na relativno malom području gradske jezgre nalazi se velik broj kulturno-povijesnih spomenika, sakralnih objekata, muzeja i galerija koje bi mogle činiti jedinstvenu kulturnu priču samo na području Poluotoka. Međutim još uvijek se ne ulaže dovoljno u povezivanje kulturnih proizvoda kako bi činili integriranu kulturnu ponudu. Osim povezivanja na području gradske jezgre, manjkavost kulturne ponude grada Zadra proizlazi iz loše povezanosti kulturnih dobara u širem području grada, odnosno na području cijele, kao i susjednih županija. Kako bi se uspješno razvio takav projekt, potrebno je, između ostaloga, stvaranje partnerstva sa stručnjacima iz kulture i turizma izvan administrativnih granica grada, što predstavlja izazov, s obzirom na to da i u samom gradu postoje brojne nesuglasice između kulturnog i turističkog sektora.

Zaključno, osim zbog nedovoljne koordinacije ključnih dionika u razvoju turizma i kulture, mnogi problemi nastaju zbog nedostatne edukacije o očuvanju kulturnih dobara, njihovoj valorizaciji, interpretaciji, prezentaciji te o održivom načinu korištenja za turističke svrhe. Kvalitetna edukacija osvijestila bi ponajprije lokalnu zajednicu o iznimno vrijednoj spomeničkoj baštini koju njihov grad ima, zatim i same posjetitelje, a posljedično bi mogla i pomiriti često nejednake stavove i ciljeve predstavnika kulture i turizma.

¹⁰⁷ UNESCO World Heritage Centre, Venetian Works of Defence between the 16th and 17th Centuries: Stato da Terra – Western Stato da Mar, dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/list/1533> [18.7. 2019.]

4. SMJERNICE ZA DALJNI RAZVOJ KULTURNOG TURIZMA U GRADU ZADRU

Sukladno postojećim strateškim dokumentima koji su korišteni u radu, kao i opisanim problemima, u ovom poglavlju definiraju se smjernice razvoja kulturnog turizma na području grada Zadra.

4.1. Stvaranje partnerstva između sektora kulture i turizma

S obzirom na to da brojni problemi koji utječu na kulturni turizam grada proizlaze upravo iz nekoordiniranog djelovanja gradske uprave, sektora kulture, cjelokupnog javnog i privatnog sektora te građana, potrebno je njihovo kvalitetno umrežavanje. Za razvoj kulturnog turizma ključno je partnerstvo između sektora kulture i turizma, ponajprije kako bi se potaknula međusobna komunikacija i razumijevanje stručnjaka iz oba područja s ciljem ostvarenja najpovoljnijih rezultata i za kulturu i turizam. Jednom osnovano formalno partnerstvo imalo bi i ostale uloge poput informativnih i promotivnih, ali uvijek imajući na umu svoj prvotni cilj - očuvanje, revitalizaciju i valorizaciju kulturne baštine grada.

4.2. Definiranje i vrednovanje identiteta destinacije

Nakon što su definirani odnosi između različitih dionika na razini destinacije, posebice između sektora kulture i turizma, zajedničkom suradnjom lakše će se odrediti jedinstven identitet zajednice koji će kvalitetnom promocijom izdvajati Zadar od sličnih destinacija.

Grad Zadar ima dugogodišnju tradiciju turizma koja se temelji na bogatstvu kulturno-povijesne i prirodne baštine. On je grad tradicionalnog dalmatinskog načina života, grad autohtonosti u kojemu se i danas, usprkos modernizaciji i navedenim problemima, može na spontan način šetnjom kroz stare ulice doživjeti nekadašnji život na ovom području. Takav turistički doživljaj koji se ne može osmisliti ni pomoću najmodernijih tehnologija predstavlja "dušu grada" koja je neizmjereno kulturno bogatstvo te koju treba očuvati i s njom pažljivo postupati kako bi ostala sačuvana i za nadolazeće generacije. Kako bi se to postiglo, potreban je razvoj kulturnih institucija, grupa i udruga koje će svojim istraživanjima i proučavanjima postići kvalitetno očuvanje tradicije i kulturnih vrijednosti, ali je jednako tako važno i osigurati poboljšanje života lokalnog stanovništva u staroj jezgri.

4.3. Razvoj kulturnih proizvoda, promocija i distribucija

Kako bi se posjetitelji što više zainteresirali za kulturnu baštinu, kao i da bi se educiralo lokalno stanovništvo, potrebno je neprestano razvijati i nadopunjavati ponudu kulturnih proizvoda sukladno nadolazećim trendovima na tržištu.

Osim valorizacije kulturnih dobara, od iznimne je važnosti njihova kvalitetna prezentacija posjetiteljima, osmišljena na zanimljiv i edukativan način, koja bi uz pomoć novih tehnologija približila povijest i kulturu i modernim, mlađim generacijama. Ovakav princip interpretacije i prezentacije nije potreban samo kod pojedinačnih spomenika, već bi trebao biti prisutan u svim kulturnim institucijama.

Također, kako bi cijela gradska jezgra bila jedinstvena kulturna cjelina, jedno od rješenja bilo bi izraditi plan upravljanja kojim bi se odredila stroga pravila gradnje te kako bi se ograničile ili u potpunosti zabranile pojedine aktivnosti koje negativno utječu na očuvanje kulturnih resursa, ali i koje narušavaju vizuru povijesne jezgre grada.

Nadalje, potrebno je valorizirati kulturu u zadarskom zaleđu i na otocima te osmisliti kulturne turističke proizvode koji bi uključivali ta kulturom bogata, ali zanemarena mjesta. Kvalitetnom ponudom cjelokupnog zadarskog kraja utjecalo bi se, osim na smanjenje ljetnih gužvi, i na smanjenje sezonalnosti jer je zbog povoljne klime turizam na ovom području moguće razvijati i u razdoblju izvan sezone.

Da bi zainteresirani turisti mogli sudjelovati u postojećim kulturnim događanjima i proizvodima, potrebno je poboljšati kvalitetu i dostupnosti informacija, kao i povećati broj informacijskih centara. Također, potrebno je prilagoditi radno vrijeme institucija i u sezoni i izvan nje, te omogućiti posjetiteljima kupnju različitih ulaznica preko online platformi, kako bi se izbjegle nepotrebne gužve u već preopterećenoj gradskoj jezgri.

Za kraj, potrebno je u organizaciju svih oblika kulturnih proizvoda, od interpretacije i prezentacije pojedinačnih spomenika kulture do osnivanja manifestacija, postaviti kvalitetan ljudski kadar iz sektora kulture i turizma koji će svojim znanjem doprinosti povećanju kvalitete zadarske ponude kulturnog turizma.

4.4. Ulaganje u znanje i ljudske resurse

Kvalitetan ljudski kadar od iznimne je važnosti u gotovo svakom poslu, a pogotovo u turizmu, jer bez obzira na stupanj modernizacije i podatke koji su dostupni na Internetu, u turističkim tokovima uvijek dolazi do kontakta između posjetitelja i djelatnika primarnih ili sekundarnih turističkih djelatnosti. Upravo zbog toga u svakom trenu treba biti osigurano kvalitetno pružanje informacija gostima te kompletna podrška pri njihovom boravku u destinaciji. Ovo je primjer kada se radi o direktnom kontaktu, međutim potrebno je obrazovati sve kadrove kulturnog i turističkog sektora i to ne samo kroz trenutačne radionice i seminare, već sustavnim programima kroz školovanje za sve pojedince koji turizam i kulturu odaberu kao svoju profesiju. Kod ulaganja u znanje i ljudske resurse opet se ističe potreba za koordinacijom dionika Turističke zajednice grada Zadra, gradske uprave, sektora kulture i javnih organa kako bi se educirali i motivirali svi djelatnici, kako bi im se poboljšali uvjeti na poslu, ali više od svega kako bi se pomirili suprotstavljeni interesi kulture i turizma. Djelatnike iz područja turizma prvenstveno treba osvijestiti o važnosti očuvanja kulturnih resursa te njihovom dugoročnom održivom korištenju kao turističkih resursa, dok djelatnike iz kulture treba potaknuti da prihvate turizam, između ostaloga, kao sredstvo valorizacije i revitalizacije kulturnih resursa.

5. ZAKLJUČAK

Kulturni turizam kao oblik selektivnog turizma sve češće čini glavni dio turističke ponude brojnih destinacija, pa iz godine u godinu bilježi sve bolje rezultate na globalnoj razini. Razlog odabira kulturnog turizma od strane destinacija upravo su brojni pozitivni učinci koje generira - revitalizacija, valorizacija i očuvanje kulturne baštine, stvaranje kulturnih proizvoda od pojedinačnih kulturnih resursa, obnova i jačanje identiteta zajednice, stvaranje jedinstvenog imidža destinacije te diversifikacija na turističkom tržištu.

Grad Zadar jedinstven je po tome što samo na području stare gradske jezgre posjeduje iznimno velik broj kulturno povijesnih spomenika. Upravo to područje predstavlja temelj razvoja kulturnog turizma, koji nažalost nije razvijen na najkvalitetniji način. Grad se suočava s problemima poput manjkave valorizacije i interpretacije kulturnih resursa, prisutna je slaba komunikacija i koordinacija između sektora kulture i turizma, a u međuvremenu se sve veći broj stanovnika iseljava iz gradske jezgre čime se gubi autohtonost i tradicija.

Iako bilježi povećanje broja gostiju, grad Zadar trebao bi se usmjeriti na kvalitetan i održiv razvoj te svojim posjetiteljima omogućiti jedinstvenu ponudu kulturnog turizma u kombinaciji sa bogatom gastronomijom i nautičkim turizmom kako bi im osigurali jedinstven mediteranski doživljaj koji će grad Zadar izdvajati od drugih destinacija. Kako bi se najprije kvalitetno razvijao kulturni turizam, pa se kasnije kombinirao s drugim selektivnim oblicima, nužno je uskladiti sektore kulture i turizma kao i ostale dionike, osigurati edukaciju turističkih kadrova, osvijestiti turističke zaposlenike kao i lokalnu zajednicu o kulturno povijesnom naslijeđu te ulagati u promociju, daljnji razvoj i stvaranje novih kulturnih proizvoda.

LITERATURA

Knjige, časopisi i radovi

1. Agencija za razvoj Zadarske županije ZADRA nova, (2016.), Strategija razvoja urbanog područja Zadra 2014. – 2020., Urbanex dostupno na: <http://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Strategija%20razvoja%20urbanog%20podrucja%20Zadra%202014.%20-%202020..pdf>
2. Balog Z., (2018.), Zadar – Tisućljetna metropola istočne obale Jadrana, Križevci: Veda d.o.o
3. Hrovatin, M., (2013.), Procesi očuvanja i propisivanja nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj, Ministarstvo kulture RH
4. Hrvatska gospodarska komora (2019.), Gospodarski profil zadarske županije
5. Jelinčić, Daniela A., (2008.), Abeceda kulturnog turizma, Meandarmedia, Zagreb
6. Jelinčić, Daniela A., (2010), Kultura u izlogu: kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima, Meandarmedia, Zagreb
7. Kombol Pančić T., (2006.) Kulturno nasljeđe i turizam, Radovi zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin
8. Marušić Z., Čorak S., Server I., Tomas 2017.,(2018.) Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj, Institut za turizam , Zagreb
9. Petrić, L. (2006): Osnove turizma, Ekonomski fakultet Split, Split
10. Petrić L., Mikulić D., (2009), Uloga kulturnog turizma u procesu urbane regeneracije, Split: Ekonomski Fakultet
11. Panenić, T. (2013.), Od resursa do kulturnih turističkih proizvoda, Wine tour projekt, Osijek
12. Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., (2013), Strategija razvoja grada Zadra 2013. - 2020. dostupno na:
<https://www.zadra.hr/wpcontent/uploads/2013/01/Strategija.pdf>
13. Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., (2013), Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013.- 2023., dostupno na:
<https://www.zadra.hr/wp-content/uploads/2013/01/GP-turizma-Zadarske-zupanije.pdf>
14. Sveučilište u Zadru, (2016), Strategija razvoja turizma Grada Zadra za razdoblje 2016-2026., dostupno na:
https://onama.zadar.travel/strategija_razvoja_turizma_grada_zadra_za_razdoblje_2016_2026_godine.pdf

15. Travirka A. (2013.), Zadar - povijest, kultura, umjetnička baština; Forum, Zadar
16. Turistička zajednica grada Zadra, (2018.), Program rada s financijskim planom za 2019. godinu, Zadar , dostupno na:
<https://onama.zadar.travel/Program%20rada%20s%20financijskim%20planom%202019%20-%20web.pdf>
17. Vlada RH, Ministarstvo turizma, (2003.), Strategija razvoja kulturnog turizma „Od kulture i turizma do kulturnog turizma“, dostupno na:
<http://arhiva.rera.hr/Portals/0/docs/eu-turizam/Strategij-Razvoja-Kulturnog-Turizma.pdf>
18. Vlada RH, Ministarstvo turizma, (2015.), Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. g.- provedba mjera turističke politike, Zagreb dostupno na:
https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/160120_2-mjere_turist_polit.pdf
19. Vlada RH, Ministarstvo kulture, (2011.), Strategija zaštite, očuvanja i održivoga gospodarskoga korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje od 2011.- 2015. godine, dostupno na:
https://www.min-kulture.hr/userdocsimages/bastina/STRATEGIJA_BASTINE_VRH.pdf
20. Vlada RH, Ministarstvo turizma, (2015.): Akcijski plan razvoja kulturnog turizma, dostupno na:
https://mint.gov.hr/UserDocsImages//z_Slike/vijesti/29062015//Kulturni_turizam_prezentacija_Vukovar-29062015.pdf
21. Vlada RH, Ministarstvo kulture (2019.), Nematerijalna dobra upisana na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva

Zakoni:

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara ([NN 69/99](#), [NN 151/03](#); [NN 157/03](#) Ispravak, [NN 87/09](#), [NN 88/10](#), [NN 61/11](#) , [NN 25/12](#), [NN 136/12](#) , [NN 157/13](#),[NN 152/14](#), [44/17](#) i [90/18](#))

Ostali izvori:

<https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7242>

<https://www.zadar-airport.hr/en/business>

<http://www.port-authority-zadar.hr/nova.php>

<https://novac.jutarnji.hr/aktualno/veljko-ostojic-nema-vise-brzog-rasta-naseg-turizma-jedini-s-pas-su-manji-porezi/8703974/>

<https://novac.jutarnji.hr/novcanik/kako-se-priprema-sezona-u-zemlji-zbog-cijeg-povratka-stra-huju-hrvatski-turisticki-radnici/8919650/>

<https://www.zadar.travel/>

<http://pogledaj.to/arhitektura/ante-uglesic-uredenje-poljane-pape-ivana-pavla-ii-u-zadru/>

<http://www.knezeva.hr/price/povijest>

<https://www.zadarbastini.hr/providurova-palaca>

<http://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Palaca%20Cedulin.pdf>

<http://www.nmz.hr/hr/o-muzeju/povijest-muzeja/>

<http://hvm.mdc.hr/narodni-muzej-zadar,510%3AZDR/hr/info/>

<http://www.mas-zadar.hr/o-nama/>

<https://amzd.hr/o-muzeju/>

<https://zadar.muzejiluzija.com/o-nama/>

<https://www.antenazadar.hr/clanak/2017/05/klapska-pisma-odzvanjat-ce-kalelargom-manifestacija-klapski-puti/>

http://www.zadarchoirs.com/hr/o_natjecanju/

<https://croatia.hr/hr-HR/Aktivnosti-i-atrakcije/Dogadanja/NewEvents/noc-punog-miseca>

<https://www.zadarskilist.hr/clanci/22062019/prostor-za-uzivanje-u-tradiciji-i-izvornosti>

<https://maraska.hr/povijest/>

<https://www.zadar.travel/hr/o-zadru/crtice-o-zadru/06-01-2013/honora-de-balzac-i-maraschino#.XSRFHuj7TIU>

<https://ezadar.rtl.hr/kultura/3327533/program-i-aktivnosti-noc-muzeja-2019-u-odjelima-narodnog-muzeja-zadar/>

<https://whc.unesco.org/en/list/1533>

POPIS GRAFIKONA:

Grafikon 1: Broj stanovnika u Zadru u razdoblju od 1971. – 2011. godine

Grafikon 2: Dobna struktura stanovništva u Zadru 2001. i 2011. godine

Grafikon 3: Turistički dolasci u Zadru u razdoblju od 2014. – 2018. godine

Grafikon 4: Turistička noćenja u Zadru u razdoblju od 2014. – 2018. godine

Grafikon 5: Struktura posjetitelja s obzirom na zemlju porijekla prema ostvarenim noćenjima u Zadru u 2018. godini

POPIS TABLICA:

Tablica 1. Turistički dolasci u Zadru u razdoblju od 2014. – 2018. godine

Tablica 2. Turistička noćenja u Zadru u razdoblju od 2014. – 2018. godine

Tablica 3. Struktura smještajnih kapaciteta u Zadru u 2018. godini

SAŽETAK

Ovaj završni rad proučava kulturni turizam kao jedan od rastućih oblika selektivnog turizma koji u svojoj ponudi implementira sve više destinacija. U radu je teorijski razrađen pojam kulturnog turizma, kulturnih resursa te motivacija kulturnih turista. Destinacija kulturnog turizma odabrana u radu je grad Zadar, tradicionalni dalmatinski grad smješten na središnjem dijelu jadranske obale. Zadar iz godine u godinu bilježi sve veći broj posjetitelja dok istovremeno obiluje kulturno povijesnom baštinom što mu daje priliku za kvalitetan razvoj kulturnog turizma. Da bi se odredile smjernice potrebne za njegov daljnji razvoj te kvalitetnu valorizaciju i interpretaciju baštine, u radu je obrađena struktura stanovništva, gospodarsko stanje, analiza turističke ponude i potražnje te analiza samih kulturnih resursa.

Ključne riječi: kulturni turizam, kulturni resursi, motivacija kulturnog posjeta, valorizacija, interpretacija

SUMMARY

This research is studying cultural tourism as one of the growing forms of selective tourism which is lately being implemented by more and more destinations. Cultural tourism, cultural resources and motivation of cultural tourist are theoretically elucidated through this research. Destination of cultural tourism chosen for this work is Zadar, a traditional dalmatian town settled in the middle of Adriatic coast. Zadar is seeing an increasing number of visitors through years, and with its enormous cultural resources it has a unique opportunity to develop high-quality cultural tourism. In order to determine guidelines for its further development, valorisation and interpretation of cultural heritage, this research deals with structure of population, the economic situation, analyzes the touristic demand and supply at Zadar area and finally it analyzes cultural resources themselves.

Key words: cultural tourism, cultural resources, motivation of cultural visit, valorisation, interpretation